

יד
מהרי"ע

שערי יצחק

השיעור השבועי

מפי מרן הגאון
הרב יצחק רצאבי שליט"א
פוסק עדת תימן

נמסר במוצש"ק
אחרי מות – קדושים
אייר ה'תשע"ג ב'שכ"ד
בבית המדרש "פעולת צדיק"
בני ברק

לק"י

נושאי השיעור:

המשך עניין חתך בצמת הגידין, ההבנה בדברי הרמב"ן והסבר דבריו של מהרי"ן זיע"א בספר "זבח תודה".
השלמה בעניין דברים שנכתבו בעניין זה בחוברת "דעת כשרות" של בד"צ "יורה דעה" ניסן התשע"ג.
השלמה בעניין דעת הרמב"ם בדין צמת הגידין. ומעלת גדול בתורה המודה בטעותו. משה רבינו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי.
למה נקרא שמם "דרדעים", ומהיכן הם יצאו.
ראיה לכך שבתים נהגו אבותינו כדעת השו"ע, בעניין מהו קלף ומהו דוכסוסטוס, ודלא כהרמב"ם.
התייחסות לנכתב בספר "יד שלמה" על ניקור, ותשובה לטענתו בעניין פסיקת בי"ד התימני היפך הניקור הנהוג בתימן.
תוספות שהוסיף המדפיס והמו"ל בספר "מקור חיים" על הלכות שחיטה וניקור, ושאינן הם מאת המחבר מהרי"ן בן יעקב זצ"ל.

כל הזכויות שמורות

יוצ"ל ע"י מוסדות יד מהרי"ן בני ברק
טלפקס: 03-5358404. נייד: 050-4140741
דוא"ל: yad@maharitz.co.il

להאזנה לשיעור דרך הטלפון:
קול הלשון – 03-6171031
מספר השיעור במערכת קול הלשון – 329
מספר השיעור בדיסקים – 203

השיעור מוקדש

להצלחת הרב נח בן משה רצון יצ"ו
יה"ר שיזכה לזרע של-קיימא במהרה,
וימלא המקום ב"ה כל משאלות ליבו לטובה. אכי"ר.

המשך עניין חתך בצמת הגידין, ההבנה בדברי הרמב"ן והסבר דבריו של מהרי"ן זיע"א בספר "זבח תודה".

ברצוני להשלים בס"ד מה שדיברנו בשיעור שעבר, בעניין חתך בצמת הגידים, וחידושו הגדול של הרמב"ן שזה טרפות החוזר להכשרו.

אמרנו שברגל הבהמה, יש שלשה פרקים. החלק העליון, האמצעי, והתחתון. לגבי החלק העליון, בכל מקום שנחתך, הרי היא טריפה. בחלק התחתון, בכל מקום שנחתך, כשירה. אם נחתך בחלק האמצעי, לפי מה שפסק הרי"ף (חולין דף כ"ה ע"ב מדפי הרי"ף) והרמב"ם (פרק ח' מהלכות שחיטה הלכה י"א י"ז) והשו"ע בסתם (יורה דעה, סימן נ"ה סעיף א'), אם נחתך למעלה מצמת הגידים, כשירה. ורק אם נחתך בצמת הגידים עצמם, הרי זו טריפה. בא הרמב"ן ואומר (חולין דף ע"ו ע"א, ד"ה ארכובה), שיש אפשרות להחזיר את הכשרה של בהמה, ע"י שנחתך מעל צמת הגידים. דהיינו, כיון שאם מתחילה היה נחתך מלמעלה, זה היה כשר, א"כ ג"כ עכשיו אפילו שזה נטרף ע"י שנחתך צמת הגידים, הדבר לא מטריף אותה לגמרי, כי אפשר לתקן זאת.

ישנם כמה דברים שאינם ברורים, וחידושים נוספים בעניין זה, שלא הספקתי לאמרם בשיעור שעבר מפאת קוצר הזמן (מוצש"ק תזריע - מצורע ה'תשע"ג), ובעז"ה נשלים זאת עכשיו.

רבינו אשר, הרא"ש (פ"ד דחולין סי' ז') לפני שהביא את השיטה הזאת, כתב כך, וכן סובר רב אלפס ז"ל, שלא הביא בהלכותיו, אלא לישנא בתרא דרב. הרי אמרנו, שעניין זה של חתך בפרק האמצעי הנקרא שוק, שכשר אם נחתך למעלה וטרף אם נחתך למטה, זוהי לישנא בתרא בגמרא (חולין שם), שהגאונים והרי"ף והרמב"ם פסקו כמותה. אמנם רש"י והרא"ש וסיעתם סוברים, שאם נחתך בפרק זה בכל מקום, הרי זה טרף, כלישנא קמא. אבל הרי"ף הביא את רק את לישנא בתרא. והקשה הרמב"ן ז"ל, אם כן, אם נחתכו הגידין, יחתוך כל הרגל למעלה מצמת הגידים, ותחזור להכשירה. מה הבעיא? אפשר להכשיר זאת! הרי אתה אומר שאם נחתך למעלה, הרי זה

כשר, א"כ מדוע אם נחתך למטה זה טרף? ותירץ, דאין הכי נמי, דחזרה להכשירה. אלא ודאי, אם שחט אחר שניטלו צמת הגידים, טריפה. שהרי יש בה מכה שאינה חויה בה. ואע"פ שאם היה חותך הרגל למעלה, היתה חויה בה. השתא מיהא באותו עניין, שהטריפות בא בה אינה חויה, אפילו בבידור סימנין. דהיינו אפילו שיפזרו שם סמנים לרפואתה (עין שם דף נ"ד ע"א). אבל אם חתך למעלה מצמת הגידים קודם שחיטתה, וחייתה ואח"כ שחטה, לאו נטילת הגידין היא זו, אלא חתוכת רגליה למטה מן הארכובה, וכשרה. עכשיו יש לה שם אחר, היא לא נקראת נטולת גידים, אלא חתוכת רגל. וחתוכת רגל הרי היא כשרה.

ואם תאמר, כבר התחילה מכה זו להכניס בה מיתה? לכאורה זה לא יעזור, כיון שצמת הגידים כבר נחתך, נכנס כבר חולי בבהמה והיא תמות, א"כ מה יעזור שעכשיו תחתוך מלמעלה? לו יצויר שהיה נחתך מלמעלה, בלי שצמת הגידים נחתך, אלא שנשארו בשלמותם, דבר זה אני מבין. אבל כעת שזה כבר נחתך, מה יעזור שתחתוך למעלה? אלא אומר הרמב"ן, מסוכנת היא, ולא טריפה. היא נקראת בהמה מסוכנת, בהמה חולה. אבל לכאורה מסתמא היא תמות, א"כ למה זה כשר אם נחתך למעלה? אומר הרמב"ן, וכן מצינו טרפות נכשרות. ריאה שניקבה ולא סביך בבישרא, טריפה. חזרה ונסבכה, כשרה. הרי אם יש נקב בריאה, אבל זה לא הסתבך עם הבשר, הרי זה טרף. אבל אם חזר ונסבך זה כשר, כי דבר זה סתם את הנקב. א"כ אתה רואה, שישנו מצב מסויים שזה היה טרף, ולאחר מכן זה יכול לחזור להכשרו.

בא הרא"ש וטוען עליו, דעת רחוקה היא זו, שטריפה תחזור להכשירה בידי אדם. אלא מיד כשנחתכה בצמת הגידין, מתה היא. ואילו חתכה מתחילה למעלה, הייתה חויה. אבל אחר שנחתכה בצמת הגידין, שוב אין לה תקנה, שכבר נכנס בה חולי הטריפות ואין לה תקנה בתוספת כאב. פה אצלינו כתוב

שבכל מקום שנחתך בה טריפה וכו'. ולדברי הגאונים ז"ל ועיין תשובות הגאונים (אופק) סימן קכ"ח, לא משכחת לה, שהרי אין טרפות בעצם האמצעי, אלא מחמת צמת הגידין. ובתוך הדברים הוא כותב, כיון שנטרפה, אין לה היתר, וכן עיקר. אע"פ שהרמב"ן ז"ל 'מגמגם' בדבר להתיר בהמה שנחתכו רגליה במקום צמת הגידין, כל שחתכה קודם שחיטה למעלה מצמת הגידים. כך לשונו, שהרמב"ן 'מגמגם' להתיר.

גם הרשב"ן, שהוא מצאצאי הרמב"ן ופוסק כמוהו, כותב שהרמב"ן 'מגמגם' להתיר. ואת הגמגום הזה, לא הבנתי לכאורה. הדבר פלא, שהרי כולם אומרים שהרמב"ן מכשיר, א"כ למה אתם אומרים שהוא 'מגמגם'? קראנו בשיעור הקודם את לשונו של הרשב"ן מתוך ספרו יבין שמועה ופי"ב סעיף ב', דף י"ע"א, הוא כותב כך, ואם נחתכו צמת הגידין, וקודם שחיטה חתכה למעלה, אם חוזרת להכשירה הראשון, או לא. הוא מביא שישנה שאלה, מה הדין אם לפני ששחטו את הבהמה חתכו זאת למעלה, כי מובן שאם עשו זאת אחרי השחיטה הדבר לא יעזור, צריך להביאה לפני השחיטה למצב שתוכל לחיות שנים עשר חודש. א"כ מה הדין? יש אומרים, שאינה חוזרת להכשירה הראשון. שהרי בגמ' אמרו, טריפה, כיון שנטרפה, אין לה היתר (חולין ס"ח ע"ב) וכו'. והרמב"ן ז"ל מגמגם להתיר. ואני השתוממת, למה 'מגמגם'? הרי זה הלכה למעשה, וכך הרשב"ן עצמו פוסק בסוף, והוא מסביר שיש הבדל באיזה סוג טריפה מדובר שאין לה היתר. הבאנו כבר את דבריו אז בשיעור הקודם, שהוא אומר בסוף, כן נראה לי, לאחר שאמרה רבינו הגדול הרב רבי משה בן נחמן. דהיינו, בלי שהרמב"ן היה אומר זאת, אולי מעצמו הוא לא היה אומר כך, אבל לאחר שהרמב"ן אמר כן, נראה לו שהדבר נכון וצודק. א"כ למה 'מגמגם'?

בואו נראה מה אומר הרמב"ן, ונבדוק האם יש פה 'גמגומים' או לא. כותב הרמב"ן (חולין דף ע"ז ד"ה ארכובה) כך, ואם תאמר, א"כ נחתך צמת

'בתוספת ברוב', אבל בעל מעדני יו"ט ואת כ"ו מתקן, הכי גרסינן בדפוס ישן, 'ואין לה תקנה בתוספת כאב'.

הרא"ש שואל שאלה עצומה, מה שהרמב"ן אומר, איזו מין סברא היא זאת? הרי אם נחתך בצמת הגידים, היא טריפה, א"כ מה אתה אומר שתחתוך למעלה ותהיה כשרה, הרי כעת המצב שלה שהיא טריפה, ואם עכשיו תחתוך למעלה תעשה לה עוד נזק, וזה יהיה כשר? זאת תוספת צרה על צרה. הדבר אינו מתקבל על הדעת. ומה שאתה שואל מ'ריאה שנסבכה', לא דמי ל'ריאה, שמעצמה עומדת ומתחילה להסתבך. יש הבדל. תיקון בידי אדם לא יעזור, אבל תיקון בידי שמים אכן יעזור. דהיינו, אם הבהמה מתרפאת מצד עצמה, בדרך הטבע עפ"י גידולה, אמנם כעת מצבה שהיא נקובה, אבל היא ממשיכה לחיות ומרפאה את עצמה כביכול, בדרך הגידול שלה, דבר זה אכן מובן, כי הבהמה הזאת לא תמות. אבל בנד"ד, שאתה בעצמך תחתוך למעלה, ותגיד שזה יכשירה, הדבר לא מתקבל על הדעת.

וכבר אמרנו, שרוב הראשונים כך סוברים, לכן מרן בשו"ע לא מביא בכלל את הדעה הזאת, גם לא בבית יוסף. אבל מצד שני, מהרי"ן בזבח תודה מביא את הדעה הזאת, אבל הכוונה בזה רק כדי שיהיה אפשר לסמוך עליה לפחות במצבים של הפסד מרובה, לפי הכלל שבהקדמתו לזבח תודה, אעפ"י שהוא לא הוסיף זאת במפורש בנד"ד.

לפני שאמשיך לבאר את דברי מהרי"ן, צריך להסביר יותר שכך היא הכרעת הרמב"ן למעשה בבירור, למרות שהראשונים בלא"ה הבינו בפשיטות שכך היא דעת הרמב"ן.

הר"ן על הרי"ף [שם כ"ו ע"א מדפי הרי"ף ד"ה ולעניין] מעתיק את הרמב"ן, וכותב שהרמב"ן 'מגמגם' להתיר. כך לשונו, ונמצא עכשיו לפי שיטה זו, דבהמה שנחתכו רגליה במקום צמת הגידין, טריפה, ושוב אין לה היתר וכו'. אבל רש"י ז"ל מחמיר, ופוסק בלישנא קמא, דבאיזה ארכובה אמרו? בארכובה הנמכרת עם הראש. ולפי זה, עצם האמצעי דינו כעצם הקולית,

נטולת גידין היא זו, אלא חתוכת רגלים למטה מן הארכובה היא זו, וכשרה. ואם תאמר, שמא כבר התחילה מכתה להמית בה? חולי הוא זה, ומסוכנת כשירה. זה מה שקראנו מקודם, שהביאו בשמו את הפיסקא הזאת. ובוודאי מצינו טריפה ונכשרת. יכול להיות מצב כזה, אל תתפלא על כך. ריאה שניקבה לגמרי, מתחילה לא סביך בבישרא טריפה, הדר סביך בבישרא הוכשרה. וכן הוא מביא עוד דברים, והוא דקנה משכא דידיה, והוא דקנה גרמא דידיה. אלא דהתם, מתחילה פסול החוזר להכשרו מעצמו הוא, ולית לן פסול החוזר להכשרו מעצמו, אלא הוא. אבל זו, כל זמן שהיא נטולת הגידים, טריפה ולוקים עליה. חתך הרגל למעלה, לאו נטולת הגידים היא זו. וכללו של-דבר בזה, לקיימה שנים עשר חודש ולהכשירה בכך.

השלמה בעניין דברים שנכתבו בעניין זה בחוברת "דעת כשרות" של בד"צ "יורה דעה" ניסן התשע"ג. הסיפא של דברי הרמב"ן, גרמו לטעות בידי אחדים. מי שראה במדריך "דעת כשרות" של "יורה דעה" [ניסן ה'תשע"ג, דף ק"ס], שם הביאו את הרמב"ן הזה, מי שכתב פה את המאמר טעה בזה, והוא לא היחיד. הוא מביא פה איזה הגהות של ספר "זר זהב" [כנראה צ"ל "זר סביב", ועיין לקמן] שגם הוא הבין כך את הרמב"ן הזה, שהרמב"ן בסופו של-דבר אינו מכשיר ממש, כי הוא אומר בסוף במפורש, וכללו של-דבר בזה, לקיימה שנים עשר חודש ולהכשירה בכך. דהיינו אין פירושו שתחתוך למעלה וזהו, כבר היא כשרה. אלא שלאחר שתחתוך למעלה תחכה שנים עשר חודש, ואם חייתה אתה יכול להכשירה רק אז.

כך ראיתי שהבין מי שכתב את המאמר הזה פה בחוברת, מעיון נוסף בדברי הרמב"ן תמוה לי, והרי הוא כתב בפירוש בסוף, וכללו של-דבר בזה לקיימה שנים עשר חודש ולהכשירה בכך, מכאן שהוא עצמו סובר שזה עדין טעון בדיקה, ואינה בוודאי עומדת למות. ומצאתי לי חבר בדיוק זה, ספר זר זהב [ראיתי כן

הגידים, יחתוך העצם מלמעלה סמוך לארכובה, ותכשר. אם כדבריד, ניקב הטחול, יעקור על ידי סס. או אם נעקר, הרי זו כשרה. וזה היה התימה בעצמו. כלומר, הרי יש דין שטחול הניקב, הרי זה טריפה. אבל אם הוא ניטל, הרי היא כשרה. דהיינו, יש הבדל במצב האבר. אם הוא פגוע, הוא לא ימשיך לחיות, הבהמה תמות מזה. אבל אם האבר אינו נמצא בכלל, היא כשרה. א"כ אני יכול להביא סס, ולהוציא את הטחול בכלל, ואם אין טחול, הבהמה כשרה. רק אם יש טחול והוא ניקב, זה טריפה. א"כ אני יכול להכשירו. לכן הוא אומר, נכון, 'זה התימה בעצמו, אה"נ גם על כך אני תמה, יכול להיות שאכן כך הדבר. וכן לקותא פוסל בכוליא, וכן מים סרוחים וכו'. אומר הרמב"ן, אלא כך הוא הדין, מכיוון שנחתכו צמת הגידין, נטרפה, ואין לה היתר, וכן בטחול שניקב וכן בכוליא שלקתה, וכל שהוא מת מהטרפות כך. ואע"פ שיש בדרכי הרופאים כן, איברים שהוכו וחותכין אותם ומעלה ארוכה, וכשנשארים מתים בהן, הרי במציאות ברפואה יש דברים כאלה, ישנם איברים שכשיש בהם איזה מחלות, מוציאים אותם לגמרי. כמו אצל האדם רח"ל, אם יש לו מחלה ברגל, קוטעים לו את הרגל. אם הוא יישאר עם המחלה, הרי שהוא ימות, כי החולי יתפשט רח"ל לכל גופו. לכן מוציאים לו את הרגל, והוא ממשיך לחיות. אבל הוא אומר, זה כך אצל הרופאים, אבל בידי טריפות אין דבר כזה. אין בדברי חכמים כן. אלא, כל שאנו יודעין בה שנטרפה בשבירת אבר שהיא מתה בה, אסורה לעולם, וצריך תלמוד.

אח"כ הוא אומר, ולפי דעתי, שהדין הזה כך הוא נותן, דנחתכו רגליה לגמרי במקום צמת הגידים ושחטה, ודאי טריפה, שהרי יש בה מכה שאינה חויה בה. ואע"פ שהיא חויה ממנה אם בא לחותכו למעלה, מכל מקום אינה חויה באותו טרפות שבה באותו עניין שהיא עכשיו, וטריפה היא זאת, דאי מבדרי לה סממני נמי לא חיי. אבל אם חתך למעלה מצמת הגידים וחייתה ואח"כ נשחטה, לאו

הרמב"ן הזה, ומוסיף בו שלש מלים. הם ראו מה שכתוב אצלנו ברמב"ן, וכללו של-דבר בזה, לקיימה שנים עשר חודש ולהכשירה בכך. אבל הרשב"א מעתיק זאת בשם הרמב"ן, ויש בדבריו תוספת של שלש מלים. רואים גם שהלשון פה בפיסקא הזאת שברמב"ן מגומגם, כנראה למדפיסים היה כת"י משובש, אבל האמת שחסר פה שלש מלים. כללו של-דבר, "כל היכא דאפשר" לקיימה כל שנים עשר חודש ולהכשירה בכך. שלש המלים הללו, 'כל היכא דאפשר', חסרות ברמב"ן שלפנינו. ברור הוא, שכל מי שראה את הרמב"ן, זאת היתה הגירסא שבפניו. מאחר וכולם הבינו, שהרמב"ן מכשיר מיד. תחתוך למעלה, ואתה יכול לשחטה אחרי דקה, ואין צורך לחכות לא חודש ולא שבוע.

פירושו של-דבר, שהרמב"ן אומר לנו פה כלל. כיון שהרי יש לנו הלכה, שכל שתחיה שנים עשר חודש הרי היא כשרה, לכן אומר לך הרמב"ן, שאם חז"ל אומרים 'חותכה מכאן וחויה חותכה מכאן ומתה' היא כשרה, א"כ זה לא נקרא 'נטולת גידים'. דהיינו, שדבר זה הינו נכלל בגדר הכלל, שהיא תחיה. לאו למימרא שבפועל צריך לחכות שנים עשר חודש, אלא פה "חל הדין" של 'שנים עשר חודש', ולכן מכשירים אותה. וחז"ל לא היו צריכים לומר זאת במפורש, מאחר שכך יוצא בלא"ה מן הכללים שבידינו.

נחזור לשאלתנו, למה כתבו המפרשים שהרמב"ן 'מגמגם'? איפה יש פה גמגום? הרי הרמב"ן לכאורה פסק פה כך במפורש.

חושבני, שבכדי להבין זאת, יש צורך להקדים שורה אחת מהגמ' במסכת קידושין [דף ל' ע"א], ואז הכל יהיה מובן. הגמ' אומרת כך, תנו רבנן, וְשִׁנְיָתָם [דברים י' ז'] שיהיו דברי תורה מחודדין בפין. שאם ישאלך אדם דבר, אל תגמגם ותאמר לו, אלא אמור לו מיד, שנאמר אָמַר לְחֻכְמָה אַחֲתִי אֶת [משלי ז' ד'].
פה אנו למדים פירוש אחר במלה 'מגמגם'. אנחנו היינו חושבים, ש'לגמגם' פירושו לומר

בהגהות 'זר סביב' על הרמב"ן דף קמ"ו הערה נ"ד. העורך] להרב שלמה זלמן רייכמן, אלו הגהות על הרמב"ן כאן, והוא אומר, שהרמב"ן סותר את עצמו. למעלה אמרת, שמסוכנת כשרה, כידוע 'מסוכנת' אפשר לשחטה מיד, אין צורך לחכות שנים עשר חודש. ובסוף אתה אומר, להמתין שנים עשר חודש.

והם מביאים אח"כ עוד בשם ספר אבני שוהם לרבי משה טומשו [ח"ב סימן כ"ה], שגם הוא מביא את הרמב"ן, ואומר בפשיטות, שהרמב"ן חשש להתירה קודם שנים עשר חודש. א"כ, נפל פיתא בבירא. לפי זה יוצא, שאפילו הרמב"ן שהוא המיקל הראשי בדין זה, מתיר רק לאחר שנים עשר חודש. ממילא נמצא לדבריהם כי מה שכתב מהרי"ן, אין דעה כזאת בכלל. אבל למעשה, האמת היא שכל הפוסקים שהביאו את הרמב"ן, כתבו בשמו שזהו מיד.

דרך אגב, פה בחוברת למעלה [דף קנ"ג] הם תמחו על מהרי"ן וכתבו כך, מהרי"ן בספר "זבח תודה" [סימן נ"ה סק"ו] מדייק בשו"ע שזה 'טרפות שחזרת להכשרה'. זה לא 'דיוק' בשו"ע, אין שום דיוק כזה, הוא רק מוסיף פרט מעצמו. זה לא שכך מדוייק בלשון השו"ע, ואדרבה הגר"א למד בהיפך ממשמעות השלחן ערוך שהשמיט זאת, כמו שאמרנו בשיעור הקודם.

בנוסף, הם כותבים על מהרי"ן כך, פלא עליו, שהוא לא הזכיר כי מקור דבריו הוא ברמב"ן שכבר כתב כך בחולין, נחתך צמת הגידין תחתוך מלמעלה סמוך לארכובה ותיכשר. אבל פלא על ה'פלא', כי אין שום פלא. מהרי"ן הזכיר את הרמב"ן הזה מפורש, הוא הביא אותו בהמשך דבריו. כל מה שמהרי"ן אמר הוא עפ"י הרמב"ן.

בכל אופן, לפי מה שכתבו באותה חוברת בסוף, אין בכלל רמב"ן כזה, כי גם הרמב"ן מצריך לחכות שנים עשר חודש.

אמנם, הפלא האמיתי הוא על אותם שלשה שהבינו כך ברמב"ן. כי נראה לפענ"ד, שפשוט חסר פה שלש מלים ברמב"ן שלפנינו. והראיה, שהרשב"א, רבינו שלמה בן אדרת, מעתיק את

כולם תמהו עליו, הרי כל הפוסקים מחמירים, ואתה מחליט עפ"י פוסק אחד? אמר להם, לא, אם תצרפו אותי אליו, הרי שאנחנו שניים...

העולם אומר זאת בדרך בדיחותא, אבל חושבני שזאת לא בדיחותא. הוא התכווין להגיד, שיש לו ראיות להכשיר, ואז ממילא באופן כזה כל רב יכול לצרף את עצמו. זה לא שיבואו שני רבנים ויגידו דבר, ואז יש פה שני פוסקים ונגמר. כאן חיפשו פוסקים שהם בכתובים. אלא כיון שהיתה לו ראיה לדעת המכשירים, כאילו אמר, אני מצטרף בסברא הזאת, כי גם בלעדי פוסק זה הייתי אומר כך. זה לא שאני סומך עליו, אלא שגם לי היה נראה כמוהו, וממילא אנחנו שני פוסקים.

בכל אופן, בדרך כלל כשהיו בספרים שני פוסקים המקילים, פסקו כמותם, אפילו נגד רוב הפוסקים, ואפילו נגד רבותינו. כיון שזהו הכלל בתימן ובעוד כמה ארצות, בהם הגויים "טמאים" ולא אוכלים משחיטה של יהודים, לכן מפני הדוחק והעניות היו סומכים עליהם. זה הכלל שכותב מהרי"ץ בהקדמה ותועלות ספר זבח תודה, אות זו. ממילא, כיון שיש לו פה שני פוסקים, הרמב"ן והרשב"ץ, לכן מבחינת ההלכה זה בסדר.

אבל הלשון של מהרי"ץ אינו מובן, הוא כותב בהתחלה, בית יוסף ולבוש. הדבר אינו מובן, כיון שהבית יוסף רק מביא את הרמב"ן, אבל לא שהוא פוסק כמוהו.

בדוחק אני יכול להגיד, שהכוונה היא, שהוא רק ציין מקור, היכן זה כתוב. אבל לכאורה לפי מה שנראה מלשון מהרי"ץ, זאת המסקנא של הבית יוסף, והרי זאת בודאי לא המסקנא שלו, אלא מסקנתו כדעת רוב הפוסקים. לא מפורש, אבל כך משמע.

והתמיהה הזאת, מתחילה מבעל הלבוש. כי הלבוש ושם סעיף ב' מביא זאת בפשיטות, בזמן שהדבר לכשעצמו דחוק.

גם מש"כ ועיין רמב"ם מאריה דהאיי דינא פרק שמיני, גם זאת אינני מביין. מה הפירוש 'עייין ברמב"ם מאריה דהאיי דינא'? מה יש ברמב"ם? למה הוא 'מאריה דהאיי דינא'? ומה יש לעיין

דבר מגומגם. אדם אומר אומר כן ולא, אין ולא ורפיא בידיה'. ולמלה 'מגמגם' יש עוד כמה מובנים, כגון עילג, כבד-לשון. או קורא במרוצה (עי' רש"י מגילה דף ל"א ע"ב ובערוך ע' מגמגם). אבל, יש סוג אחר של מגמגם. כלומר, עד שהוא אומר את המסקנא, הוא 'מגמגם'. בסופו של דבר, הוא אמנם אמר דבר ברור, אבל הוא התלבט בכך. ואכן זה נכון, כי בנד"ד רואים שהרמב"ן לא פסק כך מיד לכתחילה, הוא שאל כל מיני שאלות, ומה הם דרכי הרופאים, וכך וכך. אע"פ שלמעשה, בסופו של דבר, הוא חתך. בכך מוסבר הלשון 'מגמגם', אף כי בסופו של דבר הפסק הוא כנ"ל, ולא שנשאר ח"ו ספק במסקנתו של הרמב"ן. הר"ן והרשב"ץ כנראה התכוונו למה שהסברנו בעה"ת, ופירוש תיבה זו מובן בכל מקום לפי העניין המדובר. ממילא יוצא לפי זה, שמהרי"ץ צודק בהחלט, וכפי שאמרנו.

למרות שיש פה דבר אחר תמוה במהרי"ץ, שלצערי הרב לא הצלחנו ליישבו, כמדומני שזה אחד מהדברים הבודדים שלא זכינו (לעת עתה) ליישב את דברי מהרי"ץ. יש פה דבר לא ברור, בסגנון כתיבת הדברים, לא בהלכה למעשה. מהרי"ץ כותב פה דברים, שקשה מאד ליישבם. כשמהרי"ץ הביא את המקורות, הוא מציין כך, בית יוסף, ולבוש. ועיין רמב"ם מאריה דהאיי דינא פרק שמיני. וכן דעת הרי"ף וריב"ן ורמב"ן, וכן פסק רשב"ץ דף י' ע"א. להלכה בודאי שמהרי"ץ צודק, מצד ההלכה בודאי שזה נכון, כיון שיש לו כלל, שאפשר ללכת אחרי שנים שלשה פוסקים המקילים, ולסמוך עליהם במקום הפסד מרובה. וכפי שהסברנו בשיעור הקודם, שהגויים בארצות תימן לא היו אוכלים משחיטת ישראל, לכן הקילו שם בדיני טריפות, ואפילו נגד הרמב"ם ומרן, ויכול להיות אפי' נגד מאה פוסקים.

מספרים על מארי סלימאן [שלמה] אלקארה זצוק"ל, שהיה בנו של מהר"ר יוסף אלקארה ראב"ד צנעא, תלמידו של מהרי"ץ, שפעם אחת פסק להכשיר בהמה עפ"י פוסק אחד.

הרמב"ן זה דעה יחידאה, לא שבקינן הני קמאי ורבוותא דפליגי עליה, ופסקינן כוותיה, וחלילה לסמוך על דברי הרמב"ן למעשה.

אבל כבר הסברנו, שהרמב"ן אינו יחיד, מהרי"ץ בעצמו ציין את הרשב"ץ, כנראה הם לא פתחו את הרשב"ץ, א"כ יש לנו כבר שני פוסקים, ממילא הוא לא היחיד, יש כבר מישהו שאומר כמותו.

אח"כ הוא אומר, ועוד אם תימצי לומר שכן הוא, כמו שפסק מהרי"ץ במקור חיים, י"ל שזה דווקא בתימן, במקום שהיה קשה להם להתקיים. אך בארצנו הקדושה, חלילה להקל בזה כנגד כל רבותינו הראשונים.

אך כבר אמרנו בס"ד, שא"כ זה לא דין מיוחד דוקא בנד"ד, בעניין דין צמת הגידים, אלא בכל הדברים שהקילו בתימן בדיני טרפיות, שאנחנו כיום בא"י לא סומכים עליהם.

כתבתי בס"ד בשע"ה [הל' טרפיות סי' קכ"ז סעיף ה"ז], שבא"י צריכים להעמיד בדרך-כלל את פסקי ההלכה בדיני טרפיות, על פי דעת השו"ע. כיון שכל סיבת המנהג היה מפני הפסד מרובה, א"כ בא"י אין את עניין זה, וממילא חזרנו ללכת לפי פסק מרן. אבל זה לא דין בצמת הגידים, אלא בכל הדברים.

אבל מצד שני, היכן שיש סיבה של היתר, כגון אם יהיה ח"ו מצב של עניות גדולה, או למי שיש, אפשר להתיר. וממילא גם בדין זה, אפשר להקל. בעצם נמצא כי זה אותו הדבר.

נשארה לנו הנקודה החדשה שהבאתי בשם אבא מארי זצוק"ל, עצה שהוא אמר בשם 'מצאתי כתוב', שאם נחתכה צמת הגידים, חותכים את הבשר למעלה, ומורידים את הבשר למטה. אבל חושבני שבשיעור הקודם הדברים לא היו ברורים לגמרי, לכן ברצוני להסביר כעת זאת בס"ד יותר ברור.

הבאנו [בשיעור הקודם, פרשת תז"מ] מקור מכת"י אחר שגם בו כתוב כך, אבל ישנו הבדל ביניהם. לפי מה שכתב אבא מארי זצ"ל, כמובא באור הנר שהדפסתי בשע"ה סוף חלק יורה דעה [ח"ד, אור הנר סימן מ"ה] וגם בשו"ת עולת

שם? חשבתי אולי הסעיף הזה הוא העתקת לשון הרמב"ם, אבל בדקתי וזה לא לשונו של הרמב"ם. א"כ הרמב"ם אינו דוקא 'מאריה דהאיי דינא', לא מצד הפסק, כי כבר הרי"ף פסק כן לפני הרמב"ם, ולא מצד הלשון. א"כ למה לעיין?

גם מש"כ, וכך דעת הרי"ף, למה הוא מחלק פה בין הרי"ף לרמב"ם? גם מש"כ וריב"ן, גם זה לא מדויק, כי זה לא 'ריב"ן' אלא 'ריב"א'. רק מש"כ 'רמב"ן', זאת הוא היה צריך. לכתוב, כי זאת הנקודה העיקרית. הרמב"ן. וכן פסק הרשב"ץ, הדבר נכון.

א"כ לא זכיתי להבין, מה גרם לכל סגנון הכתיבה הזה. ה' ברוך הוא יאיר עינינו. יכול להיות, שבהעתקות חל קצת שיבוש, אולי העתיק מספר לספר. לא משנה. העיקר הוא, שהדין ברור.

שאלה מהקהל: אולי חסרה כאן פסקא. תשובת מרן שליט"א: יש לנו את כתב יד קדשו, היגהנו את הספר מהכת"י. אבל יכול להיות שאתה צודק, מצד אחר, כי אולי בהעתקה הראשונה היה נוסף משהו, ונשמט במהדורא בתרא. אבל כמדומני שהיה לנו את מהדורא קמא. אבל אי אפשר לדעת, יכול להיות שהיו כמה מהדורות, ואולי נשמט קטע. צריכים לדעת, גם מהרי"ץ בעץ חיים מהדורא בתרא, שהיא כמובן יותר מושלמת ומתוקנת, יש שם לפרקים דברים תמוהים, שמבינים אותם רק לפי המהדורא קמא. דהיינו, לפעמים בהעתקה החוזרת חל שיבוש, לכן הדבר יכול להיות.

בכל אופן בספר אדני פז [חלק א' יו"ד סימן מ"ז], עמד על דברי מהרי"ץ אלו וכתב כך, יש לתמוה קצת על מהרי"ץ בזה, שהיאך העלה כדעת הרמב"ן, כאשר רבותינו הראשונים דחו את דבריו הרשב"א, הרא"ש, הר"ן הרא"ה והמאירי, הטור ומרן הבית יוסף והגר"א. לא את כל הספרים כאן מהרי"ץ ראה, את המאירי הוא לא ראה, כי עדיין לא נדפס. וכמובן לא את הגר"א [שהיה בן דורו]. ומאחר שדעת

יצחק ח"ב סימן ס"א אות ב', הלשון הוא כך, ולפי זה טרפות צמת הגידים טרפות החוזר להכשרו. מצאתי כתוב, שאם נחתך במקום צמת הגידים, חוזר וחותר למעלה, ומחזיר הבשר עד למטה במקום צמת הגידים, ומניחה עד שתיקשר וחוזרת להיתרה. כן פסק בלבוש. גם פה כתוב 'כן פסק בלבוש'. ומהרי"ץ, פה הדפסנו "בעל" זבח תודה. אבל זאת טעות, צ"ל ומהרי"ץ בזבח תודה. בכת"י היה כתוב בראשי תיבות בז"ת, וזה גרס לפענוח לא נכון. וגם מוריני ורבינו שלמה אחיו של מהרי"ץ נע"ג היה עושה מעשה לעין כל, וגם רבים מגידי אמת העידו על מהרי"ץ שגם הוא היה עושה כן. ודווקא שהצומא קיימת. עד כאן מצאתי.

צריך לפרש כי המלים 'כן פסק בלבוש', חוזרות על עיקר העניין, אבל לא שהלבוש פוסק כך להלכה למעשה. הלבוש היה אשכנזי, והוא פוסק שזה בכלל לא עוזר, אפילו אם צמת הגידים לא נחתך כלל. הוא פוסק כהרמ"א שזה לא עוזר בכלל. כפי שיטת רש"י. הלבוש רק כתב, שלפי השיטה הזאת, כך צריך להיות. מהרי"ץ בזבח תודה אכן כתב וסובר כן, בתורת עצה. אבל שניהם לא העלו על דל שפתותיהם רעיון זה שיחזיר הבשר וכו'. נמצא שזה לא הפירוש במקור חיים. והמקור חיים מעתיק את מהרי"ץ. זו סברא חדשה, דעה נוספת, וכמו שנסביר בס"ד בהמשך.

אולם לפי הכתב יד השני שהבאנו, הוא כתב מפורש, כיצד? כלומר שאם נחתך במקום צמת הגידים, חוזר וחותר למעלה, ומחזיר הבשר למטה, עד מקום צמת הגידים, ומניחה עד שתיקשר וחוזרת להיתרה. לפי"ז הוא אכן מסביר את המקור חיים. אבל הרי בודאי שזה לא הפירוש בשיטתו שהיא שיטת הרמב"ן, כי הרמב"ן לא התכוון לזה, אלא לחתוך למעלה וזהו. הרמב"ן לא אמר שצריך אח"כ להוריד זאת למטה, עד שצמת הגידים תיקשר בחזרה, ואז יכשירו זאת.

עכ"פ החכם הזה שכתב זאת, רצה לומר בכך, שהוא מחמיר. דהיינו, הרי יש פה צד להחמיר, כי מי אמר שבהמה זאת תחיה? הרי צמת הגידים חתוך, וכעת אתה אומר שאם תחתוך למעלה זה יהיה כשר, אבל מי אמר שהיא תחיה? אמנם הרמב"ן פסק, שאתה יכול לחתוך מיד, אבל החכם הזה עשה כעין פשרה, דהיינו החמיר, כיון שישנם פוסקים החולקים על כך. עלכן הוא הלך בדרך ביניים, הוא אמר, נחזיר את צמת הגידים לקשירתו הראשונה, ואם צמת הגידים יתחברו פירושו שאינם חולים. הרי הנקודה היא, החולקים על הרמב"ן טוענים, שכיון שצמת הגידים חתוך, כבר לא יעזור תיקונים אחרים. כי מאחר שהחולי כבר נכנס בה, היא תלך ותתנוון עד שתמות. לכן כעת הוא אומר כך, תחזיר את הבשר, ואם צמת הגידים יקשרו ויתחברו, פירושו שצמת הגידים נהיו בריאים. אכן אם צמת הגידים יישארו במחלתם, יכול להיות שהיא תמות, ולא עזר מה שעשינו. אבל אם אני רואה שהם נקשרו בחזרה, בודאי שהחזרנו אותה למצב שהיא יכולה לחיות שנים עשר חודש. זה הפירוש לשיטת ה'מצאתי כתוב'.

ולפי מה שהם מעידים, גם מהרי"ץ ואחיו עשו כך. אמנם זה לא כתוב בספרו זבח תודה, ולפי דבריו שם נראה ברור שהיא כשרה גם בלי שתחזור ותיקשר, אבל יכול להיות שהם עשו זאת בתורת חומרא, זאת בבחינת תורה שבעל פה, או שאחרי"כן מהרי"ץ חזר בו קצת. בכל אופן, זאת היתה שיטתו של אותו חכם, בעל שיטה זו, והדבר אינו ממש מחייב. [עכשיו הגיעו לידי הגהות זר סביב, על חידושי הרמב"ן מס' חולין, וראיתי שם בהע' נ"ד שהוקשה לו מש"כ הרמב"ן 'אם חתך למעלה מצוה"ג "וחיית" ואח"כ נשחטה, לא נטולת הגידים היא זו, שאינו מובן מה שכתב "וחיית" יעו"ש"ב. ולפום ריהטא נלע"ד כי אולי כוונתו שצוה"ג חייתה, לא החתך שלמעלה, וזאת ע"י קשירת הקשר, כדברי ה'מצאתי כתוב' שהעלה אאמו"ר זצ"ל. וצ"ע. יב"ן].

מלמעלה, א"כ עכשיו הוא חוזר להכשירו, ואחרי שהוא נגח פעם רביעית, עכשיו הוא חייב מיתה.

זאת קושיא למדנית, של בעל עמודי אור [סימן מ"ח אות א']. הוא שואל את השאלה הזאת. לפי הרמב"ן, מצאנו אוקימתא, כיון שזאת טרפות החזרת להכשרו, ובשלש פעמים הראשונות הוא היה טריפה. מזה נוצר הרבה לומד'ס ופלפולים, כגון בחידושי רבי שלמה היימן וליקוטי תורה תשי"ט, עמוד 33]. הגמרא בב"ק שם, מביאה על שאלה זאת חמישה תירוצים לפחות, וכיו"ב ברמב"ם [עיין הלכות נזקי ממון, פ"י ה"ג].

שאלה מהקהל: יש בגמרא על זה שמונה תירוצים.

תשובת מרן שליט"א: נכון. לכן אמרתי לפחות, או חמישה או יותר. הרמב"ם מביא ששה. כיון שאת חלקם דחו, ולא נשארו למסקנא. יש על זה פלפולים, ולמה הרמב"ם מביא גם חלק מהתירוצים, שנראה שהם נדחו בגמרא [עיין מגיד משנה שם].

התירוץ המפורסם הוא, ששור זה נגח וברח נגח וברח ונגח וברח, כך שלוש פעמים, ורק בפעם הרביעית תפסו אותו. אי נמי, שלא ידעו מיהו השור. ידעו מי הבעלים, אבל יש לו הרבה שוורים, ולא היו יודעים איזה שור מהם נגח. ואח"כ בפעם הרביעית ידעו מי השור, א"כ אפשר להרגו. זה לא משנה שזה לא השור הראשון. או שהרג שלשה גויים. וישנם עוד תירוצים עי"ש.

אבל הם שואלים, שלפי הרמב"ן אפשר לעשות אוקימתא כזאת.

בכדי לתרץ שאלה זאת, צריך הרבה למדנות, בהגדרות של דין טריפה. האמת היא, שלא נכנסתי לעניין זה, ולא טרחתי להשיג את גוף הספרים עצמם שאינם במחיצתי, ראיתי רק קצת שמובא בשם, כי נראה לי שאם היו שואלים את הרמב"ן שאלה זאת, הוא היה עונה תירוץ אחר, פשוט מאד, תירוץ "בעל-בתי"ש". זאת לא קושיא. ואפשר לומר על זה שני תירוצים.

ברצוני להמשיך את העניין, אבל מכיוון אחר. ישנה משנה במסכת בבא קמא [דף מא ע"א], שור שנגח את האדם, ומת. מועד, משלם כופר. ותם, פטור מן הכופר. וזה וזה חייבין מיתה.

כידוע, יש שור תם, ויש שור מועד. שור תם שמזיק, משלם חצי נזק מגופו. שור מועד שמזיק, משלם נזק שלם מן העלייה. אלו נזקים שלממוץ, כפי שידוע ארבע אבות נזיקין בתחילת מסכת בבא קמא. אבל ישנו דין נוסף, שור שהמית אדם, לא שנגח או המית שור אחר, אלא שהרג אדם, הדין הוא, הַשּׁוֹר יִסְקַל וְגַם בְּעָלָיו יוּמָת [שמות כ"א כ"ט]. 'יומת' היינו בידי שמים, לא שהבית דין הורגים אותו. אבל יש הבדל בין שור תם לשור מועד. שור מועד, חייב לשלם כופר, וְנָתַן פְּדִין נַפְשׁוֹ כְּכֹל אֲשֶׁר יוֹשֵׁת עָלָיו [שם שם ל"ז]. אם הוא נגח עבד, משלם תמיד שלשים שקלים. ההבדל בין תם למועד, שהתם פטור מן הכופר, והמועד חייב בכופר. אבל, בין שור תם ובין שור מועד, חייבים מיתה, צריך לסקלם.

אבל פה צועקת שאלה, לכאורה איך הוא נהיה שור מועד? הרי כבר הרגנו אותו בפעם הראשונה? זאת קושיא של הגמרא [ב"ק שם], וכי מאחר דמתם קטלינן ליה, מועד היכי משכחת לה? איך הוא יגיע להיות מועד? הרי כבר הוא נהרג בפעם הראשונה?

לכאורה, לפי הרמב"ן, משכחת ליה. השור הזה, נחתכו צַמַת הגידים שלו, ואי אפשר להרגו כיון שיש כלל, כמיתת בעלים כך מיתת השור [שם דף מ"ד ע"ב]. כמו שהאדם כשהוא טריפה אי אפשר להרגו אם הרג נפש, הוא פטור ממיתה, כיון שזאת עדות שאי אפשר להזימה, שהרי אם ירצו להרגו לא יהיו חייבים העדים מיתה, לכן רק אם בית דין ראה שהוא הרג את הנפש, הורגים אותו, ולא צריכים עדויות. אבל אם זאת עדות על פי עדים, אי אפשר להרוג אדם טריפה [עי' סנהדרין דף ע"ח, ורמב"ם פ"ב מהלכות רוצח הל"ט]. א"כ השור הזה הוא טריפה, צַמַת הגידים שלו חתוכים, והוא נגח פעם ופעמיים ושלוש, ולאחר שלוש פעמים עשו כדעת הרמב"ן, חתכו אותו

המפרשים. חוץ מבעל חתם סופר, הסובר בדעת הרמב"ם, שגם שם זה בחלק התחתון. אבל מה שנפסק להלכה הוא, כפי שיטת כל הראשונים, וגם לפי מה שהבינו, שהרמב"ם בעצמו חזר בו. הבאנו מה שכותב רבינו יצחק ונה זצ"ל בעניין זה, אבל ברצוני להביא לכם קודם את מש"כ מהר"ם אלאשקר, רבינו משה אלאשקר שהיה מחכמי מצרים.

דרך אגב, רבים לא יודעים לקרוא את שמו לנכון, שו"ת מהר"ם אלאשקר. כבר שמעתי הרבה שעשו אותו שקרן... עשו אותו מהר"ם אלשקר, או אינני יודע מה... כבר שמעתי אשכנזים שקוראים אלשקר. הם לא ידעו, כיון שזאת מלה בערבית. המלה הזאת נזכרת בשירה, הפותחת אסאלך יא חור אלגנאני, משם ידעתי את פירוש המלה. כתוב שם, כאלמוהר אלאשקר מוחתני. אלמוהר, פירושו סִיח, דהיינו חמור קטן, 'אלאשקר' היינו אדום, אדמוני בצבע זהב. כתוב שם על המשיח, המשורר מתאר אותו, מתוך ציפייה לביאת המשיח. 'אלמוהר אלאשקר' היינו, הסִיח האדמוני, בצבע זהב. כוונתו כנראה מפני שעל המשיח נאמר [זכריה ט', ט"ז] הִנֵּה מִלְפָּנֶיךָ יָבוֹא לְךָ וְגו' וְרָכַב עַל חֲמֹר וְעַל עֵיר בֶּן אֲתָנוֹת. א"כ כנראה כי אבי משפחתו היה אדמוני, לכן קראו למשפחה זו בשם אלאשקר. זאת פירוש המלה. פשוט מי שלא מכיר את השפה, לא יודע איך לקרוא זאת.

בכל אופן כותב בשו"ת מהר"ם אלאשקר וסימן מ"ו כך, ולעניין צמת הגידין בעוף שכתבתם, דע לך שהם בעצם השוק, במקום שהם בבהמה. ומה שנמצא בחיבור הרמב"ם ז"ל, ובפירוש המשנה שלו, שהם באותו רגל של-קשקשים, טעות הוא בספריו ז"ל, או שחזר בו. וכבר השיג עליו הראב"ד בזה, הוא וכל הבאים אחריו. ובודאי דזה הדעת, אין לו שורש ולא עיקר כלל. דמניין לו לשנות צמת הגידים בעוף מן הבהמה? איך יכול להיות שיש הבדל? שצמת הגידים בבהמה זה בחלק האמצעי, ובעוף זה בחלק התחתון? וכבר כתבו עליו ז"ל גם כן הרבה מן המפרשים ז"ל, שחזר

ראשית, זו מילתא דלא שכיחא. כבר הבאתי זאת בשיעור הקודם, מתשובה כת"י, שזו מילתא דלא שכיחא. ולכן אין לקבוע איך המנהג. הגמרא לא אומרת תירוץ, להסביר את התורה באיזה אופן מסויים משונה, שנחתכה צמת הגידין וכו'. התורה לא אומרת פסוקים, עם היכי תימצי בזה. פשוט מאד, הגמרא רצתה להגיד תירוץ מציאותיים יותר, ולא אופן מוזר.

דבר שני, אפשר לומר פשוט יותר, הרי אמרנו שישנן שני לשונות בגמרא וחולין שם, לפי לשון אחד אה"נ בשני האופנים זה אסור, אבל כל מה שהרמב"ן אומר הוא לפי לישנא בתרא בגמרא, שרק בנחתכה בצמת הגידים היא טריפה, ואם למעלה מצמת הגידים היא כשרה, והרמב"ן מחדש שאפילו לאחר שנטרפה אפשר להכשירה. א"כ מה אתה שואל? למה אני לא מתרץ כך? משום שמי שסידר את הגמ' במסכת בבא קמא, אכן האמוראים רבינא ורב אשי סידרו את הש"ס [ועיין בבא מציעא פ"ו ע"א] אבל לכל מסכת ישנו אמורא אחר שסידר אותה, א"כ הוא סובר כמו לישנא קמא, ולפי לישנא זאת הדבר לא יעזור שתחזור ותחתוך למעלה, לפי כל הדעות, כי הוא סובר שגם אם מתחילה היה חתוך למעלה הרי היא טריפה. א"כ יוצא שאין קושיא, וזה בכלל לא תירוץ. אני אומר זאת, כי נדמה לי שהם נכנסו שם לכל מיני דוחקים, כדי להסביר את עניין זה. אמנם זו למדנות, אבל כאן לכאן אין זה המקום. לא חייב להכניס סברות דקות בכל תחום ובכל עניין. תורה"ק היא תורת אמת. אבל חושבני שלפ"ז הדבר מיושב יפה. והאמת יורה דרכו.

השלמה בעניין דעת הרמב"ם בדין צמת הגידין. ומעלת גדול בתורה המודה בטעותו. משה רבינו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, אלא שמעתי ושכחתי.

דבר עיקרי נוסף שאמרנו [בשיעור הקודם], ששיטת הרמב"ם בנושא זה לא נפסקה להלכה, כי הרמב"ם סובר שצמת הגידים בעוף הוא בחלק התחתון, בקשקשים. בחלק הצהוב. ולגבי בהמה, הרמב"ם לכאורה מסכים לכך, שזה בחלק האמצעי, כפי מה שבדרך כלל מבינים

כזה, לא כתבתי דבר כזה. ואם כתוב בספרים אצלכם, בטח יש לכם טעות בהעתקה. למסקנא, אומר מהר"ם אלאשקר, שגם לדעת הרמב"ם אין שינוי בין בהמה לעוף, כי אם בדברים אלו שכתב. הוא כותב כך, ואל תסתפק בדבר זה כלל, שכל המסתפק בזה, יאסור העצם התחתון, ויאבד ממונן של-ישראל. ויתיר עצם העליון, ויאכיל טריפות לישראל. ועם כל מה שכתבתי יראה, שלא יסתפק אדם בזה עוד. הוא אומר, עלול לצאת מזה מכשול. כי אם אתה מחמיר בעצם התחתונה, אדרבה זה כשר. ואם אתה מיקל בעצם העליונה, אתה מאכיל טריפות לישראל. א"כ ברור לו בלי שום ספק, שאין דבר כזה.

לפני שאמשיך, ברצוני רק להסביר את המלים האלה שבסיום השאלה שכתבו חכמי לוני"ל. הם כתבו קושיות על הרמב"ם, ובעצם מי שיודע, כל הקושיות שלהם לקוחות מהשגות הראב"ד. הרבה מהן בכל אופן. הרי רבי יהונתן מלוניל היה תלמיד הראב"ד, הם לקחו הרבה דברים שהראב"ד השיג עליהם, וסיגנו זאת כשאלות, ושלחו להרמב"ם בכדי שיענה. אבל בכבוד גדול מאד. הם כותבים, ה' יודע, שאין אנו חפצים בניצוחך. וישנה גירסא אחרת, כי ה' יודע שאנו חפצים בניצוחך. לכאורה מה הפירוש בזה?

כותב רבי אברהם באקראט בעל ספר זיכרון, זהו פירושו על רש"י, על מה שמשא רבינו אומר, ויקצף על אלעזר ועל איתמר בני אהרן הנותרים לאמר, מדוע לא אכלתם את החטאת במקום הקדש ויקרא י', ט"ז י"ז. וכתוב שאהרון טוען לו טענות, וידבר אהרן אל משה, הן היום הקריבו את חטאתם ואת עלתם לפני יי, ותקראנה אתי פאלה, ואכלתי חטאת היום, הייטב בעיני יי. וישמע משה וייטב בעיניו ושם שם ייט כ"ז. דהיינו, משה קוצף, על שלא אכלו את החטאת. למה שרפתם אותה? הייתם צריכים לאכלה? הרי זה היה שעיר ר"ח? ואהרון מתווכח איתו, זידבר' בלשון עז, לשון קשה. שהרי הם אוננים, ואסור להם לאכול אותה. אם

בו בתשובת שאלה. וכן כתב הרשב"א ז"ל בתשובת שאלה זו"ל, ומדעתי שנסתפקתם בדבר זה ממה שכתב הרמב"ם ז"ל, שצמת הגידים בעוף, הם בעצם התחתון העשוי קשקשים, ואינו. מן הדומה שגם הוא ז"ל בעצמו, חזר בו בתשובת שאלה, ע"כ. וכן כתב הר"ן ז"ל, והרב בעל אדם וחווה, דהיינו רבינו ירוחם, ג"כ כתב עליו זה לשונו, ודע, כי טעות סופר הוא בדברי הרמב"ם, וכן שלח הוא, לא כתבתי זה, וטעות הוא בספרים, כי כל טרפות שמנו חכמים בבהמה כנגדם בעוף, אלא כך כתבתי ובעוף הן ששה עשר עכ"ד. מובן שהם השמיטו את הסיפא של ההלכה, וגרסו רק תחילתה, שבעוף הן ששה עשר גידים. מה שכתוב שם ברמב"ם בהמשך ההלכה, שכל זה בקשקשים, בכף של-רגל, את כל זה הם מחקו.

אומר מהר"ם אלאשקר, וכן יש בידי תשובה להרמב"ם ז"ל בעניין זה, שאלו ממנו חכמי לוני"ל ז"ל, והרב רבי יהונתן הכהן ז"ל, וזה לשונם, גם מצאנו כתוב בעוף, אם נשברה רגלו למטה מן הארכובה, טריפה. ולא שמענו בלתי היום. שלא היו זכורים באיברים המצויים בעוף ובבהמה, שיהיה הפרש ביניהם כי אם בקרום המוח [1]בעוף המים. שמחנו בישועתך, כי ה' יודע, אין אנו חפצים בניצוחך. זה נוסח השאלה של חכמי לוני"ל להרמב"ם.

תשובה, זה שאמרתם שמצאתם כתוב בעוף אם נשברה 'מפרקתו' וכו', (זאת טעות, צ"ל ונשברה 'ארכובתו'), וגם אנכי לא שמעתי בלתי היום, הודיעוני באיזה מקום מדברי נמצא טעות זה. הנה בפירוש מהלכות שחיטה, נוסח דברי שם כך הוא, ושתי טרפות בעוף, יתר על הבהמה, ואע"פ שיש לה אותן איברים. ואלו הן, העוף שנשתנו בני מעיו מחמת האור, ועוף המים שניקב עצם ראשו. זהו נוסח דברי. ואם יש בספר שהגיע אליכם, דבר שסותר זה כמו שכתבתם, ודאי טעות הסופר היא, תקנו הספרים.

הדבר פלא עצום, שואלים את הרמב"ם שאלה, והרמב"ם לא מביין מה הם שואלים. אין דבר

היה מדובר על המנחה, אם שמעת בקדשי שעה, אין לך להקל בקדשי דורות [זבחים ק"א ע"א, הובא ברש"י כאן ד"ה הייטב]. ומשה רבינו שומע זאת, וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו. אומרת הגמרא [זבחים שסו], מכאן שמשה רבינו, הודה ולא בוש משה לומר, שמעתי ושכחתי. זהו גדלותו העצומה של משה רבינו, שמע מה שאהרון אומר, ואמר לו אכן אתה צודק. אבל מה הפירוש, 'הודה ולא בוש', 'אלא שמעתי ושכחתי'?

בדרך הויכוח, אומר רבי אברהם באקראט [ספר זיכרון, ויקרא דף מ"טו], ישנם ארבעה סוגים. בעצם הוא אומר שלש, אבל אני מוסיף ואומר רביעי. הוא אומר, שישנם שלשה סוגי כתות במתווכחים. יש אדם, שבשום אופן אינו מוכן להודות על האמת. הוא מרגיש את האמת, ואינו מסכים. מישהו מביא לו ראיות, הוא נוכח לדעת שהשני אומר אמת, ובכל זאת הוא לא מודה לו. יש אדם, שהוא מודה, אבל בשפה רפה ובכובד ראש. הוא כבר הבין שבעצם הוא טעה, אבל רק בעל-כרחו הוא מודה. ויש אדם, שכשהוא שומע את האמת, הוא שמח ופניו צהובות. זהו משה רבינו. לכן כתוב, וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו. משה רבינו לא התחמק לומר לו, יכול להיות, אולי אתה צודק, זה חילוק טוב... ולכן אולי, אם כך אתה אומר... אלא אמר בפה מלא, אתה צודק. ואני מביא לך ראיה, שמעתי ושכחתי. אני שמעתי מהקב"ה במפורש את מה שאתה אומר, ואכן אתה צודק בהחלט.

אולם, כל זה טוב לפי גירסת הגמרא [זבחים שסו], שם כתוב כך, הודה ולא בוש, לומר לא שמעתי. אלא שמעתי ושכחתי. אבל רש"י על התורה לא מביא את הסיום "אלא שמעתי ושכחתי", הוא אומר רק את הרישא, משה רבינו הודה ולא בוש לומר לא שמעתי, וכך כתוב בתורת כהנים [פרשת שמיני, פרק ב' פיסקא י"ב].

נראה לענ"ד בס"ד, שהם חלוקים, דהיינו שיש פה שתי דעות. לפי רש"י והספרא, משה רבינו לא אמר 'שמעתי ושכחתי', ועריכים לקרוא זאת בנשימה אחת, הודה ולא בוש לומר לא

שמעתי. כלומר, הוא לא בוש לומר לא שמעתי. אהרון טוען לו, אולי מה ששמעת זה בקדשי שעה, ולא שמעת על קדשי דורות? אולי על המנחה שהיה אז באופן מיוחד, אכן אתה צודק, אבל שעיר ראש חדש זה קדשי דורות, ואסור לאכול אותו באנינות. והגמרא [זבחים שסו] אומרת, קל וחומר ממעשר הקל. ומה מעשר הקל, כתוב לא אֶכְלֹתִי בְּאֵני מִמֶּנּוּ [דברים כ"ו י"ד], 'ממנו' היינו קדשים, שהם חמורים בודאי. אבל משה רבינו לא שמע זאת, והודה ולא בוש לומר לא שמעתי.

לכאורה לפי המלים נראה, שזאת בושה להגיד 'לא שמעתי'. שואל הרא"ם, רבי אליהו מזרחי וכן מהר"ל בספר גור אריה, מה אתה רוצה שהוא יגיד? וכי ח"ו משה רבינו ישקר? מה הגדלות פה, שהוא לא בוש לומר לא שמעתי? וכי מה הוא יכול להגיד? בודאי שהוא היה חייב להודות. הוא שמע מה שאהרון אמר, וא"ל שהוא צודק. אתה בא ואומר לי את הגדלות של משה רבינו, שהודה ולא בוש לומר לא שמעתי, מה היה לו לומר? וכי הוא יכול להגיד ששמע הפוך? זה בודאי לא נכון, א"כ הוא היה חייב להגיד כך.

לכן הם אומרים, שרש"י מתכווין כמו הגמרא, דהיינו צריך להוסיף מלים אלו ברש"י, כאילו חסר את ההמשך, 'אלא שמעתי ושכחתי'. אבל לכאורה, אם כן, רש"י היה צריך לכתוב זאת. מדוע הוא לא כתב זאת? וגם הרי בספרא זה לא נמצא.

לכן חושבני לומר בס"ד, שישנה כת רביעית, ישנו עוד סוג של ויכוח. יש אנשים, שכשמישהו מתווכח איתם, הם לא אומרים כלום, שותקים. ושתיקה כהודאה. אבל משרע"ה, לא בוש לומר לא שמעתי. לכאורה הוא יכל לא להגיד כלום, בסדר, אמרתי כך, וכעת אינני אומר כלום. אבל את זה רש"י בא לאפוקי, דהיינו הוא אומר מפורש 'לא שמעתי'. וַיִּשְׁמַע מֹשֶׁה וַיִּיטֵב בְּעֵינָיו, הוציא זאת לידי ביטוי בפועל, ולא נשאר בשתיקה בעלמא. זאת דרגת ביניים. אבל צריכים להבין, לפעמים יש מצב שאדם טועה. מובא בגמרא [שבת ס"ג ע"ב, וש"נ במסורת

מרגישים לפעמים השומעים הנבונים שהוא טועה ואינו מודה בכך, א"כ מי יודע כמה טעות נוספות יש לו. אבל אם הוא מודה על מה שהרגיש שטעה, א"כ בדברים האחרים שהוא עמד על דעתו, זה בודאי אמת עד הסוף. יוצא שדוקא יש תועלת בכך שמודים על טעות, או על אי דיוק פה ושם. ואדרבה, זה לא מערער את המסורת, אלא מראה ומחזק את המסורת, את התורה והאמונה, שהכל אמת.

זהו מה שכותבים פה חכמי לוניל לרמב"ם, לפי הגירסא השניה, ה' יודע שאנחנו חפצים בניצוחך. דהיינו, מצד אחד אנחנו שואלים אותך פה קושיא חזקה, אבל אנו רוצים לראותך מנצח אותנו, תתן לנו תשובה. וזהו דבר שאף אחד לא יכול לדעת, את זאת רק ה' יודע, אנו רוצים לראות שאתה צודק, ואנחנו נשמח בכך שאתה צדקת. כך לפי הגירסא השנייה. אבל לפי הגירסא הראשונה, ה' יודע שאין אנו חפצים בניצוחך, כפי שמעתיק מהר"ם אלאשקר, דהיינו בויכוח. כמו שאנו אומרים, ואל יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם ותפילת רבי נחוניא בן הקנה, עיין ברכות כ"ח ע"ב. יש המפרשים שם כך. אנחנו מקשים עליך קושיא, אבל לא ח"ו מתוך שאנו שמחים לדחות את דבריך, לא זאת הכוונה שלנו, אלא אנחנו מתכוונים רק לשם שמים.

נחזור לגופו של-עניין, אמרנו שעל תשובה זאת של מהר"ם אלאשקר, כותב רבינו יצחק ונה זצ"ל בביאורו על הלכות שחיטה, בדף קכ"ו, ואני אומר, שאמר כן על הרמב"ם מעצמו. ולא יטעה הסופר, שיכתוב דברים מעצמו מה שלא עלה על דעת הרמב"ם. מה פתאום? איך זה טעות? מהר"י ונה כתב את ההערה בעדינות, הוא אומר 'שאמר כן על "הרמב"ם מעצמו". דהיינו, אם אתה אומר שהסופר טעה, כוונתך שהרמב"ם טעה. לכך אולי היתה כוונתו של מהר"י ונה. מה שאתה אומר (מהר"ם אלאשקר) לא יכול להיות, כי אם זאת טעות, אז הרמב"ם הוא שטעה, ולא הסופר. וכי מי שמעתיק ספר, מוסיף לו דברים תוך כדי שהוא כותב? אין דבר

הש"ס הרבה מקומות, שאמוראים אמרו, כגון רבא שאמר, דברים שאמרת לי, טעות הן בידי.

לפעמים חושבים, אם אדם גדול אמר איזו הלכה, וטעה בה, זאת בושה שיחזור בו, להגיד טעיתי ואמרת הלכה שאינה נכונה. אבל זה מה שמשה רבינו חידש לנו פה.

ראיתי שבספרי מוסר מדברים על כך, מהי הגדלות של משה רבינו בכך. אכן, להודות על האמת זה אינו קל, אבל למשה רבינו בודאי שזה דבר קל, וכי משה רבינו לא יודה על האמת? את משה רבינו משבחים על דבר כזה? אבל בעצם, הרי אצל משה רבינו השיקול יכול להיות כבד מאד, כיון שמשה רבינו הוא זה שהעביר את התורה מהר סיני לעם ישראל, ואם הוא בא ואומר 'שמעתי ושכחתי', מה יגידו? אם משה רבינו שוכח, א"כ אתה מערער ח"ו על כל נתינת התורה, כי אתה בן אדם, אולי שכחת, אולי התבלבלת. אבל בסופו של-דבר, משה רבינו החליט, כפי שכתוב במדרש רבה ופרשה י"ג אות א', שהוא הכריז בכל מחנה ישראל, טעיתי בהלכה הזאת, ואהרון אחי לימד אותי. גם במדרש הגדול דף רמ"ב. לכאורה למה אתה צריך להודיע לכל ישראל? היה לך ויכוח עם אהרון ונדב ואביהוא, דיברת איתם, אין פה טעות בעצם ההלכה, לא יוצא מזה טעות כי אף אחד לא יודע מה הוא אמר, וכך נראה לכאורה, אך עי' אבות דר' נתן פרק ל"ז שאהרון משך אז את משה מ"תוך הציבור" החוצה החוצה וכו'. יב"ן]. א"כ למה אתה הולך לפרסם זאת? אלא מה, אומר הנצי"ב בשו"ת משיב דבר [חיו"ד סי' ט"ו], ללמד מכאן הלכה לחכמי דורות, שאדם גדול לא יבוש לומר שטעה. משה רבינו לימד זאת.

והדבר הטמון בזה, כי במחשבה ראשונה חושבים, אדם גדול שאומר טעיתי, אם יראו שטעיתי כבר לא יקבלו ממני שום דבר. אבל האמת היא בדיוק הפוך. כאשר אדם גדול אומר על דבר מסויים שטעה, אם יש לו את העוז והכח להגיד שטעה, אדרבה, מקבלים ממנו עוד יותר. כי אם האדם הזה אף פעם אינו טועה,

מאותו המקום הם ינקו, שרק עמי ארצות תקעו בשופרות הגדולים של תימן. ועיין בהרחבה בעניין זה בשיעור מוצש"ק נצבים ה'תשע"ב. הדבר אינו נכון. אבל לצערינו, אלו הדברים שהם הפיצו. ולא עוד אלא שאומרים זאת בתוקף ובעזות. כיון שהם פסלו את כל השופרות האלה, שאבותינו ואבותיהם דורות רבים תקעו בראש השנה לצאת ידי חובת מצות עשה מן התורה, המארי שלהם אמר שהשופרות האלה הם של שור, עשויים מהעגל, שזה בכלל שופרות של־פרה שפסולים לפי כל הדעות. גם דעה זו באה מהם. אני אומר זאת רק בכדי לחדד את הדברים, ולדעת שצריך לבדוק בציציותיהם.

למה נקרא שמם "דרדעים", ומהיכן הם יצאו. לצערינו הכת החדשה הזאת, אתם יודעים למה קוראים להם דרדעים? מלשון "דור־דעה". אבל ברצוני להסביר משהו.

כתוב לגבי עץ הדעת, וְנַחֲמַד הָעֵץ לְהַשְׁפִּיל ובראשית ג' ו'. ישנם 'משכילים' מצידו של יצר־הרע. באירופה החלה תנועת ההשכלה, מאז תקופת משה מנדלסון שם רשעים ירקב, משה דסו. שהיה בתחילה תלמיד חכם חשוב. כמדומני שהיעב"ץ כותב עליו בתשובה אליו, 'הגאון הגדול', אבל אח"כ הוא החמיץ, נמשך לפילוסופיה, התקלקל, התחבר לגויים, ובסופו של דבר נוצרה תנועת ההשכלה. אח"כ בשלב הבא, באו הרפורמים, והשלב השלישי הם החילונים של זמנינו. הרי בעבר, לא היה מושג של יהודי שאינו שומר תורה ומצוות. אבל החלה התדרדרות בעולם מאז שנפוליאון הצרפתי הכניס את היהודים לעניינים וקירבם לתרבות הגוים, וממילא היהודים ג"כ נמשכו לכך, והיתה ירידה בדת באופן כללי, ובאמונה. ממנו זה נכנס.

בקיזור, מה זה 'השכלה'? מה הם טענו? כביכול אנחנו ה'משכילים', אנו חכמים יותר מהדורות הקודמים. אבל הם היו טיפשים. מְכַסְּלִים. מה שיצא מזה לבסוף, הוא חרבן מאד גדול. בסופו של דבר נהיו הרפורמים, זה השלב הבא שלהם. רפורמים, המלה בלשונם היא רפור"ם, שפירושו

כזה! לא יכול להיות שנוספו שתי שורות כאן ברמב"ם, ואתה אומר לי שזה טעות סופר. אני מבין טעות, אם הסופר החליף מלה או דילג, אבל להוסיף? וכי סופר מוסיף דברים תוך כדי כתיבה? אין דבר כזה, לומר שהסופר כתב זאת בנוסח ההלכה.

והוא מוסיף עוד קושיא חזקה, ואם טעה בחיבור משנה תורה, מי טעה בפירוש המשנה? הרי גם בפירוש המשנה, שכתב הרמב"ם לפני שכתב את חיבורו, וכי גם שם הוא טעה? וכי הוא לא כתב זאת? מה זאת אומרת לא כתב? איך יכול להיות? שהרי כתב הרמב"ם בפירוש המשנה וחולין פ"ג מ"ד, שצִמַת הגידים בעוף בפרק התחתון, כמו שכתב כאן בחיבור. גם שם כתב הרמב"ם בהדיא דברים אלו.

לדינא הוא אומר, ונראה מספרים שאצלנו, שלא נמצא לו לרמב"ם חבר, שהן בפרק התחתון. שהרי ריב"א, וריקב"א, כתבו, שדינו בעוף, כדינו בבהמה. הטור ומרן כך פסקו. והמחמיר, יעשה כדברי שניהם. הוא אומר הלכה למעשה, ואמרנו שכך פסקו כל חכמי תימן להלכה, שצִמַת הגידים היא באמצע. לאפוקי מאלה שאמרו, שישנם כאלה שנהגו בתימן שזה למטה. הסברנו שזה לא נכון, ומי שעשה זאת אלו רק אנשי אותה הכת, שרצו בכל דבר ללכת אך ורק לפי הרמב"ם. ביארנו גם, שהם ירדו שתי דרגות. לשעבר אמרו, בעוף כמו הרמב"ם. ובזמנינו כבר באו ואמרו, שבתימן עשו כהרמב"ם גם בבהמה, לא רק בעוף. שגם בבהמה, צִמַת הגידים היא ברגל התחתונה, בגלל שראו כך בחתם סופר ועיין בחידושי חולין מ"ב ע"ב ד"ה והנה. אבל אלו דברים שלא היו ולא נבראו, הדברים אינם מוסמכים.

אולם כיון שהביאו זאת בחוברת "דעת כשרות" של בד"צ יורה דעה, הייתי חייב לומר זאת. כי פירושו, שיונקים פה דברים ממקורות לא כשרים. מי שאומר שנהגו צִמַת הגידים כמו הרמב"ם אפילו רק בעוף, זה נלקח מהם.

בפסיקתא רבתי ופי"ד אות ט"ז כתוב, שדור המדבר היו כולם מלאים דעה. הם החשיבו את עצמם חכמים יותר, כמו המשכילים של אירופה, כאילו גם הם דור דעה.

בא מארי יחיא יצחק הלוי זצ"ל ואמר, אל תגידו 'דרדע', תגידו 'דראדעה', הוא הפך את השם הזה לגנאי. מלה בלי משמעות. יש כאלה אומרים הפוך, שהוא קרא להם 'דורדעה', הוא לעג עליהם, מה אתם חושבים? שאתם יותר חכמים מהדורות הראשונים? אבל בסופו של דבר, מצא חן בעיניהם השם הזה, קיבלו אותו.

מצד שני המשנה אומרת [סנהדרין דף קח ע"א], דור המדבר, אין להם חלק לעולם הבא. אמנם הם דור דעה, אבל חלק לעולם הבא אין להם. א"כ גם להם אין להם חלק באותו עולם, כיון שהם כפרו בסודות התורה.

בעזרת ה' בשבוע הבא וליל ל"ג בעומר, נעשה פה בביהמ"ד את סיום ספר הזוה"ק. מי שלומד סתרי תורה, אפילו שאינו מבין אבל טועם את הדבש, יש לו עולם מלבד העולם הזה. אבל להם, אין להם חלק לעולם הבא, בדרך הרמז, כיון שהם לא זכו לדעת את מתיקותה של תורה. פנימיות נפלאה.

בכל אופן, זה הדבר שהדרדעים במקור הכניסו, כפירה בכל תורת הנסתר בכלל, ובספר הזוהר הקדוש בפרט, שבו אינם מאמינים. אמנם בדור שלנו הם השתנו, רבים מהם כבר לא מעיזים להגיד זאת, ק"ו שלא ירמסו ויבזו כמו שעשו אבותיהם, הם לא יגידו שהם כופרים. בפרט בעלי תפקידים ציבוריים, שעלולים להיות מודחים, או נדחים. אבל זה נשאר מתחת השלחן. למקורבים בלבד. או ברמזים. ומעל השלחן, זה הרמב"ם והרמב"ם, ורק הרמב"ם. כי הרמב"ם הוא פילוסוף, והפילוסופיה הזאת מתאימה להם. תורת היוונים, אריסטו הבליעל ואפלטון וכו', מתאימה להשכלה ולאוניברסיטה וכדומה, מתאים לראש שלהם. זה מבצבץ ועולה במנהגים שקיצצו הם עם התפילות שכבר התקבלו, דהיינו שבעבר גם אבותיהם עצמם נהגו והם החליטו להשמיט, [אין דרדעי בן דרדעי בן דרדעי וכו', כי זה לא

בלע"ז תיקון, שינוי סדרים. אבל דרך רמז בלשון הקודש, יש לומר פירוש אחר. יש פה רמז, כתוב בַּגְדֵיךָ יִהְיוּ פְּרָמִים וְרֵאשׁוֹ יִהְיֶה פְּרוּעַ ויקרא י"ג מ"ה, דהיינו הם קרעו את התורה, פרמו את התורה, ונקרעו ונפרמו לצערינו. כמו שיש את הקראים. כמובן שישנם "בעלי מקרא", דהיינו אדם שעוסק במקרא, אבל הוא מאמין בתורה שבעל פה. משא"כ הקראים האלו, שאינם מאמינים בכלל בתורה שבעל פה, לכן נקראו קראים. ודרשו עליהם, שזה מלשון 'קרעים' שאינם מתאחים, דהיינו הם חלק מעם ישראל שנקרע. אפילו לקבלם בחזרה אי אפשר. דהיינו, גוי שמתגייר, כעת הוא נחשב יהודי כשר. אבל קראי שהתגייר, לא יכולים לקבלו, כי אולי הוא ממזר. כלומר, בעצם הוא יהודי, אבל כיון שהגטין שלהם אינן גטין, ולגבי יבום הם מתירין יבמה לשוק, ואשת איש שיצאה בלי גט כשר הילדים ממזרים, א"כ אתה כבר לא יכול לדעת מאיפה באו ונולדו אלה שלפנינו. עניין הקראים, קיים כבר הרבה דורות, מאות שנים, כבר יותר מאלף שנה, וא"א לדעת מה היה במשך הדורות. לכן הם 'קרעים' שאינם מתאחים'. למרות שיש מישהו בזמנינו שמתיר אותם, אבל בד"כ מקובל על רוב הפוסקים שאין אפשרות כזאת, והם קרע שלא מתקבל לעם ישראל.

אותו הדבר מעין זה לגבי ה'דרדעים'. הגורם לכך הוא ספרי ההשכלה שבאו מאירופה לתימן, לצערינו. גם הספרים, וגם האנשים. התחילו קצת לבוא לאחר שבעל אבן ספיר הגיע לתימן, הוא גילה לעולם שיש בתימן יהודים מעניינים, להם מסורת קדומה וחשובה, ואחריו באו עוד אנשים, רובם טובים ומיעוטם רשעים, הביאו אתם כל מיני ספרים והכניסו כל מיני דעות. בעיקבות ה'השכלה' שלהם, הם בתימן קראו לעצמם 'דורדעה', כמו המשכילים של אירופה, דור המדבר. אצל שלמה המלך כתוב, וַיִּחַפְּסוּ מִכָּל הָאָדָם מֵאֵיתָן הָאֲזָרְחֵי וְהַיְמָן וְכָל־כָּל וְדָרְדַּע בְּנֵי מַחֹל וּמַלְכִים אֵי הִי יִיאָה, מה זה 'דָרְדַּע'? שלמה החכם מכולם. זה דור המדבר, שכולו דעה ומדרש ויקרא רבה פרשת צו פ"ט אות א'.

דרך אגב, יש תועלת שכתובה בספרים, לגבי גשם שיורד בין פסח לעצרת, שיש בו רפואה שלמה. דהיינו, אם אדם יעמוד בגשם מול השמים, ויכניס לפיו כמה טיפות, וגם הראש יהיה קצת מגולה, כתוב במדרש פינחס שזו סגולה לרפואה שלמה מכל התחלואים. כדאי לנצל את עניין הגשם בתקופה זאת, כי יש בזה משהו מיוחד. ועיין בשיעור השבועי מוצש"ק בהר - בחקתי ה'תש"ע.

בכל אופן, כפי שאמרתי לכם, הם מנסים להכניס לציבור שלנו מהדלת האחורית הרבה דברים, וגם בנד"ד, שכביכול יש מסורת כזאת שעשו כמו הרמב"ם. אבל אמרתי לכם, הכל שקר וכזב. אותו ה'מארי גיאת' שהזכירוהו בחוברת הנ"ל, 'עזרי גיאת', היכרתי אותו בזמנו בירושלם עיקו"ת, וידעתי את האיש ואת שיחו. אני יודע בדיוק מה קורה אצלם. אותו הם מביאים כביכול לסמוך עליו, בזמן שאסור היה בכלל להביאו לבית המדרש. אבל מה נעשה? כבר הביאו אותו. וממילא אנחנו צריכים לדחוף אותו ואת זולתו, מחוץ למחנה מושבם. הטעות עלולה להשתרש ח"ו. נודע לי זה מקרוב מפי ת"ח אשכנזי שהוא שו"ב מומחה המסיח לפי תומו, שטען שצריך לבדוק צמת הגידים למטה, ברגל הצהובה, וששמע כי כך נהגו בתימן. כמובן הסברתי לו מיד שהטעו אותו. עלינו לעמוד על המשמר, והמקום ב"ה יסייענו על מעשי רצונו, אכי"ר.

ראיה לכך שבתמן נהגו אבותינו כדעת השו"ע, בעניין מהו קלף ומהו דוכסוסטוס, ודלא כהרמב"ם.

דרך אגב, הרווחתי ממנו ממש משהו מצויין, דבר שבשלחן ערוך המקוצר הסתפקתי, ועל ידי דבריו נפתרה לי הבעי"א.

כידוע, העור של'ספר תורה, עור כשהוא שלם נקרא גויל, והוא מצוה מן המובחר. כשהעור נחלק לשניים, אחד הוא קלף והשני הוא דוכסוסטוס. בדורות שעברו, לא ידעו לעשות זאת, אבל חז"ל בגמרא ובדורות הראשונים, ידעו לחלק את העור לשנים. יש קלף, ויש דוכסוסטוס. ההלכה היא, שכותבים בגויל,

במסורת אצלם, אלא דבר חדש שהתחיל יום אחד, כגון ה' אלדיכם אמת, עלינו לשבת, בריך שמיה, פיוט בר יוחאי, וכדומה. הם מתארגנים בסתר, מחכים ליום שיוכלו להרים ראש בגלוי. בינתיים הם בבונקר. ולכן אם נשתוק כעת, מחר כבר יהיה מאוחר.

אל תקרי 'דור-דעה', אלא 'דלי דעה'. הם התחילו לעיין והתחכמו, אבל אם היו יודעים את הדברים באופן מקיף ומושלם, היו רואים שזה לא כך. כל הקושיות שלהם, ויותר מהם, נידונו כבר בספרים רבים, וישנן תשובות ניצחות שיביכו אותם. לכן אני אומר שהם בעצם "דלי" דעה. חסר להם הרבה דעות וידיעות, שאם היו יודעים אותן, היו רצים ומשתוקקים ללמוד אפילו כמה שורות בזה"ק ובספרי המקובלים. טַעְמו וְרָאוּ פִּי טוֹב י"י [תהלים ל"ד, טז].

הם מכניסים הרבה פעמים, שהתימנים הולכים כמו הרמב"ם, בזמן שזה נכון רק במדה מסוימת מצומצמת. כמו שהסברנו בס"ד פעמים רבות בעבר. אצלינו הרמב"ם מתקבל הלכה למעשה לא באופן ישיר, שהוא בבחינת כלי ראשון, אלא אך ורק דרך מהרי"ן, שאז הוא בבחינת כלי שני, וכידוע כלי שני אינו מבשל... כך זה אינו מזיק. דהיינו, הרי הם פלג מתוך הבלדי, לכן בעצם הם נוסח בלדי. רק בזמנינו נהיה מושג חדש, "שאמי דרדעי"... זה רק יכול להיות בזמנינו המבולבל, שיהיה שאמי וגם דרדעי, זה כבר כלאים, לא מובן איך יצא העגל הזה... רק בדור שלנו המפותל... לא רק בנושא הזה.

הנה, גם הקב"ה מתנהג עמנו כך. כפי שהיום הדור הפוך, קורים לנו דברים משונים. מעונן כמו חורף ממש. ברקים ורעמים. גם הקב"ה משנה את העולם. מדה כנגד מדה. הָלוֹא קָצִיר חֲטִיִּים הַיּוֹם, אֶקְרָא אֵל י"י וְיִתֵּן קִלּוֹת וּמָטָר [שמואל א', י"ב י"ז]. אנו כעת בחדשי הקיץ, ויורדים גשמים... כיון שבני האדם מתנהגים היום משונה, הכל הפוך, א"כ גם הקב"ה מתנהג בצורה הפוכה. אולי יקחו מוסר, תראו איך בבלתם את העולם.

ומצד השער צריך להוריד קצת וכו'. בקיצור, לא יצא לי דבר ברור בעניין זה, כיון שבין התלמידי חכמים והעבדנים בעצמם היו ספיקות. ושורש הספיקות שלהם היה בהבנת עומק הדבר, איך לפרש את מה שעשו. לכן, זה אמר שעשינו כמו הרמב"ם, וזה אמר שעשינו כדעת מרן.

בסופו של דבר, לאחר הדפסת הספר, התברר לי העניין, בזכות אותו 'גיאת' הזה. בעזרת ה' במהדורא המושלמת והמתוקנת בכוונתי לכתוב, שמנהגינו כדעת מרן השו"ע. ואיך ידעתי זאת? בזכותו, אבל בעקיפין. כיון שכל דבר הם רצו לעשות כפי דעת הרמב"ם, הוא רצה כמובן גם בדבר זה לעשות כהרמב"ם, אז הוא הלך והסתובב בכל בתי הכנסת בעיר צנעא, אולי ימצא ספרי תורה ישנים שעשו אותם כפי דעת הרמב"ם. הסתובב והסתובב, ובכל בתי הכנסת, ומצא בסוף רק ס"ת אחד כזה. בצנעא היו יותר מארבע מאות ספרי תורה, והוא מצא אחד בלבד, שעשה כפי דעת הרמב"ם. ואז הוא הלך למארי שלו, ממשפחת אביאיץ, והוא ענה לו, אתה מגנון? כלו' השתגעת? אתה רוצה לעשות מחלוקת? הנך רואה בעיניך שבכל הדורות לא עשו כך, וכי אתה רוצה לפסול את כל הספרי תורה שעשו אבותינו ואבות אבותינו?

רואים בבירור את הגישה, שהם תמיד בכל דבר רצו לעשות כהרמב"ם, אפילו שבעצם הדבר אינו ולא היה מקובל כלל ועיקר. אבל מזה הרווחתי, שבעצם מפה ראיה שנהגו אבותינו כפי דעת מרן. מהם בעצמם.

אקרא לכם את הלשון [שבדעתי לכתוב בעזרת הי"ת במהדורא המושלמת], אחד מאנשי הכת רצה לחדש בתימן, לעשות הקלף כדעת הרמב"ם, היפך המנהג המקובל. דהיינו, שיהיה מעובד בקמח ועפצים, ולא בסיד. הרי בדרך כלל נהגו לעבד בסיד, וכך מרן פוסק [שם סעיף ח'] כשיטת רבינו תם [בתוספות מגילה י"ט ע"א, ד"ה על]. והם רצו לעשות כפי הרמב"ם [שם הלכה ו'], שזה קמח ועפצים, אבל זה לא היה מקובל. ושהקלף יהיה קלוף, דהיינו הסמוך לבשר. אך לא מצא בכל

ובדוכסוסטוס, בצד השיער, דהיינו החלק החיצוני שהוא כלפי השיער, שנקרא דוכסוסטוס. ובקלף כותבים לצד החלק הפנימי, שהוא לכיוון הבשר.

מה פירוש המלה גויל? זה כמו שיש בתחילת מסכת בבא בתרא ו' ע"א, בגויל, בגזית וכו'. דהיינו, אבן שאינה מסותתת, נקראת גויל. ולאחר שמסתתים ומיישרים אותה, היא נקראת גזית. אותו הדבר בעור, הגויל הוא העור בשלמותו. אבל היו חולקים אותו לשנים.

הרמב"ם סובר [הלכות תפילין, פ"א ה"ז בנוסחאות המדוייקות], שהחלק שכלפי הבשר, הוא הקלף. והחלק החיצוני, הוא הדוכסוסטוס. ולפי דעת השו"ע [או"ח סימן ל"ב סעיף ז'], הדבר הפוך. הדוכסוסטוס זה החלק הסמוך לבשר, והקלף הוא החלק החיצוני. ולכן כיון שבקלף, צריך לכתוב לצד הבשר, יוצא שכותבים בעצם בחלק הפנימי, שזה לצד הבשר. לפי השו"ע, למה נקרא שמו 'קלף'? שקולפים אותו. זה עור דק, ומקלפים אותו מעל הדוכסוסטוס. ולפי דעת הרמב"ם, 'קלף' הכוונה שקילפתי אותו, דהיינו הוצאתי ממנו את הקליפה, והוא מה שנשאר.

בזמנו כשכתבתי את שע"ה חלק יורה דעה וסימן קס"ה הערה כ"ו, לא ידעתי להכריע כיצד נהגו אבותינו, האם כפי הרמב"ם או כפי השו"ע? מי שיראה שם, התלבטתי בזה מאד, ונשארתי בספק. דיברתי עם הרבה תלמידי חכמים, ועבדנים שעסקו בזה, והיתה מחלוקת ביניהם. חלקם אמרו שעשו כפי הרמב"ם, וחלקם אמרו שעשו כפי השו"ע. לא יכולנו להכריע, כפי מי עשו. ואחרי שהתעמקתי בכך הבנתי, שאין כאן מחלוקת בהלכה, אלא ישנה מחלוקת כיצד לפרש. היום בזמנינו אמנם כבר יודעים לחלוק אותו לשנים, אבל לא בכל הדורות ידעו כיצד לחלק זאת, לכן גם בתימן היו רק מגרדים ומשפשים, מורידים משני הצדדים. מצד אחד, את מה שקשור לבשר. ומצד שני, את מה שקשור לשיער. השאלה היא, כמה להוריד מצד הבשר, וכמה להוריד מצד השיער? היו שטענו, שמצד הבשר צריך להוריד יותר הרבה,

לשבתיו, ובספר מסורת תימן בבהמה, שציטטו שם את חברי בית הדין התימני דאז, שהזהירו לנהוג ככל חומרותיו וככל הלכותיו. כך יש לנהוג אף כאן בארץ ישראל, בפרט שכל הקהילות יחד אוכלים מאותו בשר ומאותו ניקור, על אחת כמה וכמה שיש להחמיר ומינה לא תזוע ודף רס"ו.

במלים אחרות, רוצים להשליט את הניקור של האשכנזים, את פסקי גדולי האשכנזים, הגר"ש סלנט ומהרי"ל דיסקין, גם על התימנים. אבל הנקודה היא, שהם הוסיפו ואמרו שגם הבי"ד התימני קיבלו זאת.

ברם שתי תשובות בדבר. ראשית, מדובר בשנת תר"ע, לפני יותר ממאה שנה, והבי"ד התימני של אז, כמובן לא מחייב את כל הבתי דינים האחרים. זה היה הבית דין שהיה אז, ורק בירושלם. ולפי המצב ראו לעשות כך. אבל כל זה היה בתקופה ההיא. קל וחומר אחרי שעלו רוב ככל התימנים לארץ, אף אחד כבר לא התייחס לזה, אלא כולם ניקרו לפי המסורת.

דבר שני, וזאת הנקודה היותר חשובה, שאותה צריכים לדעת. הבי"ד התימני של אז, אסר אפילו את הקטניות בפסח. דהיינו, המצב היה כזה, שהקהילות גם הספרדיות אסרו אפילו קטניות בפסח, כי הם קיבלו את הוראות האשכנזים בדברים האלה. כיון שהם היו אז קהילה מצומצמת בירושלם, ולכן לא עשו חילוקים. אבל אחרי כן, התירו את הקטניות, ולא רק התימנים. כך כותב בעל כף החיים וסימן תנ"ג סעיף י"ז, ומביא את בעל פקודת אלעזר וסימן נ"א שהיה ממרוקו, המערבים, כף החיים כותב שנהגו בירושלם שלא לאכול קטניות, בכל העדות ובכל הקהילות, אבל עכשיו שנתרבו האוכלוסין, באו הרבה עולים חדשים מארצות אחרות, ומאז כל קהילה עושה לפי מנהגה. דהיינו, חזרו לאכול קטניות גם הם. א"כ אותו הדבר בקשר לעניין הניקור. אין צורך להאריך כעת בנושא זה, כיון שכבר דיברנו עליו בזמנו, ונדפס כבר בחוברת שערי יצחק וטבת ה'תש"ע, דף כ"ה, שיעור מוצש"ק וישב, שם הסברנו בהרחבה את הנושא הזה.

עיי"ת צנעא, אלא ס"ת אחד כזה, וחדל מכך לפי שגער בו רבו, האם בשביל ספר תורה אחד תעשה מהומה גדולה, ותפסול כל הספרי תורה שנהגו בהם אבותינו מזה מאות שנים, כנדפס בהרחבה בתולדותיו שבספר מגן בעדי והתשס"ג, דף י"ד ט"ז, דוק והבן. הרי לנו הודאת בעל דין שהיה מומחה במלאכה כידוע, אלא שנמשך אחר דעות כוזבות. ומ"מ אנחנו זכינו בס"ד להוציא מזה, שעוד בהיותם בתימן התברר להם שהמנהג הוא דלא כהרמב"ם, אלא כמו שנהגים כיום גם האשכנזים והספרדים.

יוצא שהתברר לנו זאת דוקא מהם, מכך שהם ניסו לשנות זאת, אבל בעצם התברר שבפועל הספרי תורה כפי שעושים אותם היום, אין בהם שום ערעור. שלא נגיד, הרי לכאורה לשיטת הרמב"ם כל הס"ת שלנו פסולים, כי עושים את הקלף בצד הלא נכון. אלא, רואים שאבותינו נהגו ג"כ כפי שמקובל היום. שלא נחשוב, שזה השתנה בדורות האחרונים. גם כבר הגאונים אומרים דלא כהרמב"ם, הרמב"ם הוא שיטת יחיד, ובעצם שמסתבר שכך מנהג הס"ת מדורי דורות. וגם כשבא הרמב"ם, לא שינו זאת, ורק היחידים הבודדים הללו, שעשו דברים אלה לעצמם. לכן אני אומר, שצריכים להיזהר, ולא לקבל מהם דברים. הוצאתי מקרבם את הניצוץ הקדוש, עשיתי בירור סולת מתוך הפסולת בס"ד.

התייחסות לנכתב בספר "יד שלמה" על ניקור, ותשובה לטענתו בעניין פסיקת בי"ד התימני היפך הניקור הנהוג בתימן.

גם בעניין הניקור, ואני מזכיר נושא זה רק בקיצור, כיון שעכשיו נדפס ספר "יד שלמה", וראיתי ששוב פעם חזרו ונכנסו לנושא זה של הניקור, מה שנוגע לציבור, לעניין העדתי.

כתוב שם כך, יש להוסיף שהגר"ש סלנט והמהרי"ל דיסקין, הנהיגו לזרוק את הרפאל"ע בקהילות אשכנז בארץ ישראל. זה קשור לחלב הכסלים, שהם זרקו את זה כטריפה. ואף שאר קהילות וכוללות נוספים שהיו בירושלם דאז, ובכללם עדת תימן, כמבואר בספר שוכן

למעשה, כפי שהם עושים ולא כפי שהיה מקובל בד"כ אצלנו.

אבל התשובה היא, שזאת טעות גמורה. בעל מקור חיים לא הביא זאת, ולא כתב זאת כלל וכלל. המדפיס מעצמו הוסיף זאת לסוף הספר. בדקתי את הכתביד של ספר מקור חיים, אין אף אחד שמביא זאת. דהיינו, זה לא המחבר הוא שכתב את העניינים הללו. ולמעשה כתוב שם במפורש שהמדפיס הוסיף זאת, הוא היה בעיר עדן, שמו הר"ר יחיא עמוד, והוא כותב זאת בעצמו. פשוט מישוהו שאל אותי שאלה זאת, ואמרתי שזהו דבר שחייבים להפריכו, בכדי שאנשים לא יטעו מכך. הוא כותב ובפתיחה, דף ח"ז, בסוף הספר הוספתי חידושים, כפי שמצאתי בספרים אחרים. הרי הוא מוסיף בספר מקור חיים למטה הערות, ובסוף הוא כותב, בסוף הספר הוספתי שבעים טרפיות, וסדר הניקור ופירושו מבעל העיטור ומרש"י ז"ל.

והראיה, תראו דבר מעניין, גם בזה מישוהו בעבר טעה, תלמיד חכם אחד. הוא הסתכל וראה שכתוב פה במפורש לגבי דיני מליחה ודיני מליחה, סעיף י"ט, מובא עניין חליטת הבשר, והוא מביא את המחלוקת, האם לאחר שמלחו את הבשר, צריך חליטה או לא? האם הדם שיוצא אח"כ הוא דם, או מוהל? והוא מביא שהרמב"ם מחמיר, ויש כאלה שמקלים בזה. ולעניין הלכה, כיון דכל הני רבאוותא חולקים על הרמב"ם, כוותיהו נקטינן. ומיהו, היכא דאפשר, טוב לחוש לדברי הרמב"ם. הדבר פלא עצום. הרי זה נגד המנהג הידוע אצלנו. כיצד אתה אומר, נקטינן שלא עושים חליטה?

התשובה היא, שזה מועתק מהספר לחם משנה, והדברים אינם קשורים כלל לספר מקור חיים. בקיצור, אין לזה שום ערך ומשמעות, כיון שלא המחבר כתב זאת. על הפרט זה האחרון, כבר הערתי בספר [שע"ה חו"ד הל' חליטת הבשר סי' קל"ב אות א' דף קט"ו ד"ה וצריך], ועכשיו הערתי גם על דיני ניקור המופיעים בספר זה. כנראה כתב זאת לידיעה כללית, אבל באופן פרטי, ישנה מסורת, ולכן מי שעושה זאת כך לעצמו,

דרך אגב, מי שיסתכל בספר "יד שלמה", יראה שכל שמות האיברים הם מובאים באידיש. פירושו, שהכל ממילא בא מהם, זאת השפעה שלהם. אפילו לא בספרדית, ק"ו בתימנית. אני מסכים, שבניקור הציבורי, צריך לעשות כפי מנהג כלל הציבור. דהיינו לחשוש גם לאותם שהכי מחמירים, לא להכשיל אותם. אבל אנשים באופן פרטי, שרוצים לעשות ניקור כמנהג תימן, אינם מופרכים. מה שנוגע לכלל הציבור, אי אפשר לתת לכולם כך, בפרט הכשר בד"צ שמשמעותו חומרות ולא רק כפי עיקר הדין. אבל בדרך כלל, צריך לדעת כי חכמי תימן כשבאו לארץ וראו את ניקור האשכנזים, אמרו שזה לא שהם מחמירים, אלא שאינם יודעים. הם לא מבדילים בין החלב האסור לחלב המותר, הם, חכמי תימן, ראו והבחינו שזה נובע מחוסר בקיאות. זאת לא שיטה בהלכה, שיש דעות לכאן ויש דעות לכאן, אלא הם פשוט ראו חוסר הבנה בניקור. כיון שלחכמי תימן ישנה מסורת, והם היו יותר רגילים בזה הלכה למעשה, לכן הם לא התייחסו לכך כאל חומרא, אלא כחוסר הבנה. את המקור לכך כבר הבאתי בהסכמתי לספר אור ההלכה חלק יו"ד דף ו'.

תוספות שהוסיף המדפיס והמו"ל בספר "מקור חיים" על הלכות שחיטה וניקור, ושאינן הם מאת המחבר מהרי"ץ בן יעקב זצ"ל.

מישהו שאל אותי בזמן האחרון שאלה, שעלולה להביך את מי שאינו יודע. בספר מקור חיים, שזהו הספר על הלכות שחיטה הכי מפורסם מחכמי תימן, מובא בסוף דיני ניקור מ"בעל העיטור" [דף רמ"ד], ואח"כ מובא גם דיני ניקור מרש"י. הדפוסו זאת כבר כמה פעמים. בסוף הספר יש ביאור שבעים טרפיות, ואחר כך 'סדר הניקור וטעמו מבעל העיטור', דרך אגב זה לקוח מהטור וסימן ס"ה, וכן 'דיני ניקור בשר לדעת רש"י'. א"כ מה קורה פה? כיצד הוא הביא דיני ניקור שאינם לפי המנהג שלנו? לכאורה אם בעל מקור חיים, שזה מהרי"ץ בן יעקב נע"ג, מביא זאת, סימן שזה להלכה

ולוניל, הם בעצם אותו מחוז. המאירי למשל, היה בעיר אחרת, שמה פריפניין. לכן מוצאים לפעמים שיש ביניהם שינויים במנהגים. מונפשליר, גם סמוך אליהם. בלשונם, פירוש המלה היא 'הר'. רובם ככולם נמצאים באותו מקום. [עיינן בכל זה בכופר האשכול, ובמבוא לברכה משולשת על מס' ברכות שסודר מחדש, מתורתם של ראשונים דף של"ו, שע"ג, ובפתיחת המאירי למס' אבות דף ע', הקדמת המו"ל לחידושי הרא"ה מס' ע"ז דף י"ב ד"ה בשנת, הקדמת המו"ל לפירוש רבינו אברהם מן ההר על מס' חגיגה דף ז', שם הגדולים השלם דף ב' ד"ה ואמנם, צרור הכסף לר"ח בן דוד. יש כותבים מונטפשלייר, דהיינו בתוספת טי"ת, ויש מונפלייר]. א"כ זאת לא כ"כ סתירה, שכתבו שמות אחרים, כיון שפחות או יותר הם היו באותו מחוז, ומשם באו השאלות. הלכך זאת לא כל כך טענה, מהבחינה שלא ברור למי זה נשלח.

אבל העיקר הוא, כפי שאמרנו, שהרמב"ם נשאר במסקנא, שזה במקום הקשקשים. זאת כדי לדעת את האמת לשיטתו. אולם להלכה למעשה, נהגו גם בקהילותינו דלא כרמב"ם. דהיינו, צמ"ת הגידים היא בעצם האמצעית, כפי שנוהגים גם היום בדרך כלל במשחטות ובבתי מטבחים, שבדקים בעיקר את הרגל האמצעית. יש על כך בספר מיוחד של הרב אברהם רובין מרחובות, בשם עמודי שש, ספר מיוחד רק על עניין צמ"ת הגידים. אמנם לפי המציאות בזמנינו שצמ"ת הגידין נפגע פעמים רבות, בגלל שהתרנגולים גדלים בלולים סגורים ולא מסתובבים בחפשיות, ולכן הם חלשים כידוע, ומפני כן פותחים תמיד בסכין בזהירות לבדוק בעצם האמצעית, נודע לי משו"ב מומחה שהמהדרין נוהגים להסתכל גם לכיוון מטה, לראות אם לא קפץ גיד, כי הרי אין סופרים את שש עשרה הגידים ויתכן מאד שאחד נקרע אלא שלא מבחינים בכך, לכן מסתכלים לכיוון החלק התחתון ואם רואים שהגיד משוחרר זהו סימן שנקרע.

המקום ברוך הוא יסייענו ויעזרנו על דבר כבוד שמו, להגדיל תורה ולהאדירה, אמת לאמיתה של תורה, אכי"ר.

כלומר ניקור תימני, בהחלט יש לו על מה לסמוך, ומי שיחמיר תבוא עליו ברכה. אבל אין להכריח את האנשים, לנהוג אך ורק דוקא לפי שיטת המחמירים, אשר לא שעררה אבותיהם. נזכרתי עוד פרט, ל'בל יחסר המזג', בכדי לגמור את העניין שאמרתי קודם. הבאתי קודם את פירושו של רבינו יצחק ונה זצ"ל על הלכות שחיטה, ואמרנו בשיעור הקודם כי הרה"ג יואב פנחס הלוי שליט"א העיר פה הערה, שלא ברור מי אלו ששאלו את השאלה הזאת להרמב"ם. התשובה הזאת נשלחה, לפי המגיד משנה הוא כתב זאת לחכמי פרובינצה, לפי מהר"ם אלאשקר הוא כתב זאת לחכמי לוני"ל, לפי מהר"י צאהרי הוא כתב זאת לחכמי נרבונה, ובמקום אחר כתוב שנשלחה למונפשליר. א"כ הדבר לא ברור, רואים מפה שהדבר מבולבל. אבל אנחנו הסברנו, שבעצם קרתה פה טעות. הרמב"ם חשב ששואלים אותו על פרק י', והוא ענה שזאת טעות, ולא כתבתי דבר כזה. אבל הם התכוונו על פרק ח', ולכן בעצם הם צדקו. כל מי שכתב שהשאלה היתה על צוה"ג בפרק התחתון של העוף, כגון המגיד משנה, נראה לענ"ד שהם כתבו את ההבנה שלהם בתשובת הרמב"ם, אבל לא את לשון תשובת הרמב"ם. ולפי לשון תשובת הרמב"ם עצמה, אין הוכחה כלל, כיון שהוא לא דיבר על קשקשים וכדומה. נמצא שהוא נשאר בדעה זאת, וממנה הוא לא חזר בו.

אולם לגבי מה שהם שואלים, צריכים לדעת, אכן מהר"י צאהרי כתב שהתשובה נשלחה לחכמי נרבונה, הוא כתב שראה קובץ של שלש מאות שאלות ששאלו. אבל הם טוענים, לאיפה זה נשלח? ללוניל? או לנרבונה? או לפרובינצה?

צריכים לדעת, פרובינצה, ולוניל, ונרבונה, הכל היא ארץ אחת. הם פחות או יותר באותו מקום, אותו מחוז, בדרום צרפת. למשל, גם המאירי היה שם בדרום צרפת. משא"כ רש"י ובעלי התוס', שהיו בצפון צרפת. אבל חכמי דרום צרפת, כגון בעל ספר האשכול הראב"ד, היו במקום אחר. אולם נרבונה ופרובינצה (פרובנס)